RIKSDAGENS PROTOKOLL

1908. Andra Kammaren. N:o 61.

Tisdagen den 12 maj.

Kl. 1/2 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 5 och den 6 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs herr *D. Broströms* vid kammarens närmast föregående sammanträde framställda och då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet få framställa ett spörsmål; och blef berörda anhållan af kammaren bifallen.

§ 3.

Vidare föredrogos men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial n:is 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134 135 och 136 samt lagutskottets utlåtanden n:is 58, 61, 62 och 63.

§ 4.

Anmäldes och godkändes följande förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

n:o 116, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående ändrings- och nybyggnadsarbeten vid ridskolan å Strömsholm;

n:o 117, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående täckande af brist i extra ordinarie anslag till uppförande af nya byggnader för armén; och

n:o 118, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående försäljning af de så kallade Fredrikshofstomterna i

Stockholm samt uppförande af bageri och hafremagasin med flera byggnader å Karlsborg och i Boden; samt

från bevillningsutskottet:

n:o 119, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående vissa bestämmelser rörande gränstrafiken mellan Sverige och Norge;

n:o 120, i anledning af Kungl. Maj:ts propositioner dels om ändrad lydelse af vissa paragrafer i bevillningsförordningen, dels ock angående en inkomstskatt att upptagas i riksstaten för år 1909;

n:o 121, angående vissa ändringar i gällande förordning angående en särskild stämpelafgift för försäljning af punsch, arrak och rom; och

n:o 122, angående vissa ändringar i gällande tulltaxa och tulltaxeunderrättelser.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *C. G. Johansson* i Aflösa under 6 dagar fr. o. m. d. 14 maj och
» *G. Odqvist* » 2 » » » 13 » .

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,53 e. m.

In fidem
Herman Palmgren.

Onsdagen den 13 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Ang. besparingar å vissa extra ordinarie anslag.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, n:o 113, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående användande af besparingar å vissa extra ordinarie anslag till anskaffning af krigsfartygsmateriel; och begärdes därvid ordet af:

Herr Larsson i Lund, som yttrade: Herr talman! Vid behandling af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition har statsutskottet funnit sig böra göra ett ganska allvarsamt uttalande därom, att det för framtiden bör noga tillses, att sådana öfverskridanden, som här skett, af anslag, hvilka beviljats på grund af för Riksdagen framlagda beräkningar, icke må äga rum. Hvad som här närmast ådragit sig statsutskottets uppmärksamhet är det betydande belopp, hvarmed anslaget till förändring af pansarbåtarna Thordön och Tirfing öfverskridits, och i synnerhet har utskottet funnit det beaktansvärdt, att utgifterna för pansarbåten Thordön, som blifvit förändrad vid flottans egna verkstäder, betydligt öfverstigit kostnaden för den genom entreprenad verkställda ändringen af pansarbåten Tirfing.

Angående den betydande kostnad, som ändringen af Thordön föranledt, har varfschefen i Karlskrona afgifvit förklaring, hvilken marinförvaltningen för sin del finner innebära sannolika skäl för anslagets öfverskridande. Jag tror nog, att marinförvaltningen i detta fall kan ha rätt och att de förhållanden, som varfschefen åberopat, verkligen varit anledningen till, att anslaget så väsentligt öfverskridits, men jag kan dock icke dölja för mig, att här kan förefinnas en annan orsak, som ligger något djupare än öfriga här berörda, och denna orsak är ett visst rådande system. Flottans varf äro stora industriella etablissemang och för ett litet land med begränsade tillgångar bör det vara angeläget, att statens egna verkstäder handhafvas på ett verkligt affärsmässigt sätt. Jag ställer mig dock mycket tveksam, huruvida en dylik affärsmässighet kan anses vara betryggad för flottans varfs vidkommande på det sätt, hvarpå varfschefsbeställningarna tillsättas. Man har, enligt hvad det uppgifvits, efter engelskt mönster införts ett slags passagesystem med afseende å tillsättandet af de högsta befälsposterna vid flottan, ett system, som medfört, att hvarje person endast helt kort tid har

Ang. besparingar å vissa extra ordinarie anslag. (Forts.)

att taga befattning med så viktiga anstalter som flottans varf. Denna tid är så kort, att det förefaller den utanför stående hardt när omöjligt, att en varfschef skall under densamma kunna hinna sätta sig in i de viktiga uppgifter, som åligga varfvet, i synnerhet som hans föregående utbildning i regeln icke pekar hän på affärsmässig industriell drift, utan på rent militära göromål. För min del håller jag för sannolikt, att man i betydlig mån har att tillskrifva just denna omständighet, att utgifterna för de arbeten, som för statens egen räkning verkställas å flottans varf, komma att draga en betydligt högre kostnad än motsvarande arbeten, som utföras å enskilda verkstäder. Så har ju också varit förhållandet i detta fall.

Utskottet har icke inlåtit sig på en fråga, som förefaller mig ligga mycket nära till hands att här fästa uppmärksamheten på, och den frågan gäller mindre pansarbåten Thordön än pansarbåten Tirfing. Kungl. Maj:t förordnade den 31 januari 1902, att å de ändringsarbeten, som skulle utföras å Tirfing, skulle infordras anbud från enskilda verkstäder. Anbud inkommo också från två verkstäder. Det visade sig redan då, att det icke var möjligt att med entreprenad kunna få ändringsarbetena å Tirfing utförda billigare än för en kostnadssumma, som med 60 procent öfversteg det anslag, som Riksdagen för ändamålet beviljat. Ett af de afgifna anbuden antogs emellertid den 12 september 1902. Fyra månader innan Riksdagen sammanträdde, hade således ännu icke detta arbete kunnat påbörjas. Det förefaller då egendomligt, att man med öppna ögon för, att kostnaderna skulle komma att så högst väsentligt öfverskrida det belopp, som Riksdagen för ändamålet anvisat, ändock gått i författning om utförande af arbetet utan att åtspörja Riksdagen. Det var väl icke sådan brådska, att icke detta arbete kunnat anstå något, då det icke skulle dröja mer än fyra månader, till dess att Riksdagen åter samlades.

Detta öfverskridande af anslaget för ändring af pansarbåtarne Thordön och Tirfing bör något sättas i belysning af hvad som förekom, då anslaget beviljades. Det yttrades då, både af departementschefen och af statsutskottet, att pansarbåtarne Thordön och Tirfing, som voro bortåt 40 år gamla, i sitt dåvarande skick saknade egentligt stridsvärde; och det var just på grund af utsikten att för ett så billigt pris, som ifrågasatts, kunna få en ganska värdefull tillökning af våra försvarskrafter, som Riksdagen bestämde sig för att offra 400,000 kronor på dessa två pansarbåtar. Det är högst sannolikt, att därest Riksdagen då hade vetat, att dessa ändringsarbeten skulle medföra en kostnad å, icke 400,000 kronor, utan öfver 700,000 kronor, hade Riksdagen nog betänkt sig mer än en gång, innan den beslutade sig för att å dessa då mer än 40 år gamla båtar nedlägga en så betydande kostnad för att vinna ett ändamål, som man med större ekonomisk fördel kunde vinna genom nybyggnader än genom ombyggnader.

Ang. besparingar å vissa extra ordinarie anslag. (Forts.)

Bland de utgifter, som Kungl. Maj:t föreslagit skulle täckas med besparingsmedel, är äfven bristen i anslaget för ändring af pansarbåtarne Svea, Göta och Thule. För det ändamålet begäras nu endast 222,000 kronor eller hvad som återstår af besparingarna. Men själfva bristen uppgår till 1,046,000 kronor. Marinförvaltningen hyser nu den förhoppningen, att återstoden, eller omkring 800,000 kronor, skall kunna täckas af uppkommande besparingar å anslaget till ny fartygsmateriels anskaffande, och vi få väl hoppas, att marinförvaltningen därvidlag skall blifva sannspådd, fastän man kan hysa vissa dubier om, att verkligen så skall ske.

Emellertid ser man, att denna betydande brist, som uppgår till omkring en femtedel af det beviljade anslaget och alltså innebär en förhöjning af detta å 20 procent, uppkommit, såvidt man kan förstå, väsentligen på grund däraf, att själfva planen för arbetena blifvit ändrad, sedan anslaget beviljades. Nu är det ju tydligt, att arbetsplanen kan under arbetets fortgång behöfva i ett eller annat afseende jämkas, men jag hemställer dock, om det kan vara skäl att vidtaga ändringar uti planen af den beskaffenhet, att man måste högst väsentligt öfverskrida den kostnadssumma, som beräknats för arbetets utförande. För mig ter sig detta så, som om en betänklig brist i fråga om arbetets planmässiga ordnande förefunnits. Denna brist har medfört, att Riksdagen faktiskt betagits pröfningsrätten med afseende å högst betydande utgiftsposter, ty den pröfningsrätt, som nu tillkommer Riksdagen, är ju praktiskt taget begränsad till att medgifva, att dessa medel, som behöfvas för att täcka redan gjorda utgifter, få därtill användas. Men det kan sättas i fråga, huruvida icke Riksdagen borde tillfrågas, innan man med millioner öfverskrider anslag, som för visst ändamål beviljats. Det vore att hoppas, att åtminstone för framtiden sådant skulle kunna förebyggas, och jag vågar rikta en vädjan till herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet att noga se till, att de utgifter, för hvilka Riksdagen beviljar anslag, äfven hållas inom de af Riksdagen bestämda gränsarna, och att om dessa gränser nödvändigtvis måste i så väsentlig mån, som här varit fallet, öfverskridas, detta icke må ske, förrän Riksdagens yttrande därom inhämtats.

Herr Christiernson: Herr talman, mina herrar! Den föregående talaren har något berört det stora öfverskridande af ett anslag, som här har förekommit; och herrarna finna i betänkandet några förklaringar angående orsaken till detta. Men jag undrar, om dessa officiella förklaringar äro tillräckligt uttömmande — om de icke, så att säga, gå något vid sidan af saken. Om man nämligen erinrar sig det uttalande, som gjordes, när anslaget beviljades år 1900, så finner man snart, att det nog icke är så mycket de här angifna orsakerna, som hafva varit »bidragande orsaker» till anslagets öfverskridande, utan det är helt enkelt *det*, att man i marinförvaltningen icke har följt eller, rättare sagdt, icke brytt sig

Ang. besparingar å vissa extra ordinarie anslag. (Forts.)

om att följa sitt eget program, sådant som det framlades 1900. I den kungl. propositionen finner man då ett uttalande, däri det bl. a. heter, att det måste betecknas såsom misshushållning att kosta på båtarna något underhåll, om de icke moderniserades. Och vidare står det, att beslut måste fattas så snart som möjligt. Föredragande departementschefen yttrade vidare, att Riksdagen borde anvisa hvad som erfordrades, för att man genast skulle kunna företaga nödvändigt arbete till förekommande af skrofvens och maskinernas ytterligare försämring. Statsutskottet, som blef synnerligen glad öfver att för en så billig penning som 660,000 kronor eller, rättare sagdt, 400,000 kronor få dessa fartyg moderniserade, tillstyrkte anslaget med bl. a. följande motivering: då dessa båtar för en jämförelsevis ganska obetydlig kostnad kunna förändras, har statsutskottet funnit det vara med god hushållning och klok omtanke förenligt, att Riksdagen beviljar anslaget.

När detta anslag begärdes, påpekades det alltså, att det var nödvändigt att genast bevilja summan; dröjde man med det, så skulle fartygen försämras i synnerligen hög grad. Departementschefen framhöll ju, att om man icke beslöt en modernisering af fartygen, så skulle det icke tjäna något till att ens underhålla dem en gång; ty så dåliga voro de.

År 1900 i april månad fattades beslut uti frågan i Riksdagen. 1901 går. Först i januari år 1902 — alltså nära två år, efter det att anslaget beviljades — kommer man sig för att förordna om att den ena båten skulle ombyggas vid flottans varf i Karlskrona, medan återigen order om den andra båtens reparation vid enskild verkstad utgick först på hösten 1902. Alltså fingo dessa båtar vänta, den ena i nära två år och den andra ungefär två och ett halft år, efter det att det förklarats, att det var nödvändigt att *genast* göra något åt dem, innan det verkligen blef något åtgjordt åt dem. Jag undrar, om icke därutaf lätt kan dragas den slutsatsen, att dessa båtar så försämrats under denna tid, att *detta* varit, mer än något annat, bidragande orsak till, att ändringskostnaden stigit så mycket i höjden, som den gjort. Jag för min del finner detta vara högst sannolikt. Och då är ju den slutsatsen nära till hands, att det var icke endast därför, att materielen stigit i pris, utan det var därför att man icke visat den omtanke, som man hade rättighet att fordra — särskildt när man tar i betraktande hvad chefen för sjöförsvarsdepartementet yttrade därom, att det var nödvändigt, att Riksdagen genast ginge med på anslaget, enär annars båtarne blefve så dåliga, att det icke ens tjänade till att underhålla dem — att det var därför, säger jag, som Riksdagen måste gå med på anslaget. Att man emellertid låtit båtarna ligga ungefär två år, innan man vidtager någon åtgärd till ändring, *detta* finner jag vara ett mycket besynnerligt sätt att använda de medel, som Riksdagen beviljat. Och se vi på resultatet, så finna vi också, att anslaget öfverskridits i synnerligen hög grad. Denna synnerliga långsamhet, som

varit utmärkande för ärendets gång, står i bjärt kontrast mot den besynnerliga skyndsamhet, med hvilken det förut behandlats.

Ang. besparingar å vissa extra ordinarie anslag. (Forts.)

Den föregående talaren påpekade, att så sent som på hösten 1902 utgafs den senaste ordern, d. v. s. om det andra fartygets ombyggnad. Då hade man endast några månader kvar till Riksdagen. Och det hade varit, tycker man, skäl i att låta saken vänta och framlägga den för 1903 års Riksdag. För öfrigt hade det varit möjligt att framlägga saken redan för 1902 års Riksdag, då man i början på 1902 nog hade en aning om, att kostnaden skulle så väsentligt öfverskrida det förut begärda och äfven beviljade anslaget. Men det är väl så, att man icke ansåg det lämpligt att föra fram frågan i Riksdagen. Och jag tror icke, att jag säger för mycket, om jag påstår, att, om frågan hade kommit fram antingen vid 1902 eller 1903 års riksdag, skulle 1907 års Riksdag icke hafva varit så hastig i att besluta ombyggnad af tre andra, mycket gamla fartyg.

Då vid 1900 års riksdag frågan behandlades, var det endast en talare i denna kammare, en reservant i statsutskottet, herr Carl Persson i Stallerhult, som med mycken skärpa uppträdde mot detta byggnadsanslag. Han ansåg, att det var bortkastade pengar. *Då* uppträdde dåvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet och äfven en annan framstående ledamot af kammaren och menade, att när man för en så billig penning kunde få så utmärkta fartyg, var reservantens farhåga missriktad och hans argument höll icke streck. Men *nu* finner man, att lekmannens uppträdande i saken var fullt korrekt. Och hade kammaren och Riksdagen lyssnat till det afslagsyrkande, som framställdes af den talaren, skulle vi här hafva varit besparade denna utgift och sjöförsvarsdepartementet skulle varit besparad en blamage — och det hade ju kunnat vara angenämt, att i dessa dagar se antalet blamager minskade åtminstone med en.

Jag har icke för min del något yrkande att här framställa, då ju medlen för ifrågavarande ändamål äro för längesedan beviljade. Man finner här icke att Riksdagen blifvit bedragen — långt därifrån — men att uppenbarligen, och det allt mer och mer, felräkningar gjorts. När statsutskottet tillstyrkte anslaget för ombyggnad af dessa tre nu ifrågavarande pansarbåtar, förklarade utskottet, att, när vi kunde få desamma ombyggda för en kostnad, som med 2- à 300,000 kronor understege kostnaden för en af de vid anslagets beviljande nybyggda pansarbåtarne, vore ju detta en förträfflig affär. Nu finner man i stället, att kostnaderna för denna ombyggnad blifvit några hundra tusen kronor större än för ett af de då med dem jämförda fartygen. De härvidlag uppgjorda beräkningarna ha således slagit fel, och det är ju tyvärr som oftast så, när det gäller dylika anslag, att beräkningarna icke hålla streck.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 2.

Härefter föredrogos hvart för sig statsutskottets utlåtanden:

n:o 114, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående användande af allmänna besparingar å riksstatens femte hufvudtitel till ändrings- och reparationsarbeten å sjömätningsfartyget Tärnan m. m.;

n:o 115, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af ett anslag å extra stat till förstärkning af arbetskrafterna inom statskontoret;

n:o 116, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af ny bostad åt landshöfdingen i Blekinge län m. m.;

n:o 117, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till offentliggörande af förhandlingarna vid elfte internationella antialkoholkongressen;

n:o 118, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en vetenskaplig expedition till Spetsbergen år 1908;

n:o 119, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till byggnader för ett landsarkiv i Göteborg;

n:o 120, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af anslag till export- och handelsstudiestipendier;

n:o 121, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af den Alnarps kungsgård underlydande lägenheten Fiskarlyckan;

n:o 122, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa områden från kronoegendomen 1/2 mantal Kvistofta n:o 5 i Malmöhus län;

n:o 123, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af tre lägenheter från förra häradshöfdingbostället Åsum n:is 3 och 22 i Kristianstads län;

n:o 124, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af en till förra länsmansbostället Norrö n:o 1 Östergård i Östergötlands län hörande lägenhet;

n:o 125, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa till indragna militiebostället Smältryd med underlydande i Älfsborgs län hörande lägenheter och områden:

n:o 126, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af förra fänriksbostället 1 mantal Mälhammar n:o 1 i Södermanlands län.

n:o 127, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af ett till förra militiebostället 1/2 mantal Torestorp n:o 1 i Jönköpings län hörande jordområde jämte rätt till vatten;

n:o 128, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af två torp från förra kronofogdebostället Södra Vee n:o 1 i Värmlands län;

n:o 129, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af det förra häradshöfdingbostället Husby n:is 3 och 4 i Uppsala län tillhörande torpet Falsboda n:o 1;

n:o 130, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af ett till förra hospitalshemmanet Bolsbyn n:is 1—3 i Uppsala län hörande soldattorp;

n:o 131, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af mark från förra militiebostället Viken n:o 2 i Jämtlands län;

n:o 132, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse till Lidköpings stad af den kyrkoherden i Lidköpings pastorat på lön anslagna åkerjord; och

n:o 133, i anledning af väckt motion om upplåtande af odlingslägenheter å kronoparkerna inom Kopparbergs län m. m.

Hvad i dessa utlåtanden hemställts bifölls af kammaren.

§ 3.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte.

Till afgörande förelåg statsutskottets utlåtande n:o 134, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte.

I en till Riksdagen den 20 sistlidne mars aflåten proposition hade Kungl. Maj:t under åberopande af propositionen bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för samma dag föreslagit Riksdagen medgifva,

dels att utöfver det belopp, som vid anvisande af anslag från arbetarförsäkringsfondens intressemedel till upprätthållande af riksförsäkringsanstaltens verksamhet beräknats till aflöningar, finge för år 1908 af samma medel användas ett belopp af 2,100 kronor för beredande af ålderstillägg till vissa tjänstemän samt en vaktmästare vid anstalten;

dels ock att från och med år 1909 det belopp å förslagsvis 74,200 kronor, som anvisats af omförmälda intressemedel att årligen användas till bestridande af aflöningar till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte samt expenser vid densamma, finge ökas till förslagsvis 87,000 kronor.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte på det sätt bifalla Kungl. Maj:ts förevarande framställning, att Riksdagen medgåfve,

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

a) att utöfver det belopp, som vid anvisande af anslag från arbetarförsäkringsfondens intressemedel till upprätthållande af riksförsäkringsanstaltens verksamhet beräknats till aflöningar, finge för år 1908 af samma medel användas ett belopp af 2,100 kronor för beredande af ålderstillägg till vissa tjänstemän samt en vaktmästare vid anstalten; och

b) att från och med år 1909 det belopp å förslagsvis 74,200 kronor, som anvisats af omförmälda intressemedel att årligen användas till bestridande af aflöningar till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte samt expenser vid densamma, finge ökas till förslagsvis 85,600 kronor.

Reservation hade emellertid afgifvits af herrar *H. R. Törnebladh* och *Persson* i Tällberg, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till:

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet grefve Hamilton, som anförde: Herr talman, mina herrar! Det är i två afseenden, som jag skall tillåta mig att göra några anmärkningar, beträffande det nu föredragna betänkandet. Jag vill då först fästa mig vid den hemställan, som statsutskottet gjort, i hvilken hemställan statsutskottet föreslår, att de löner, som Kungl. Maj:t här föreslagit, skola minskas på det sätt, att ett bolopp, motsvarande de pensionsafgifter, som vederbörande skulle erlägga, om de hade uppförts på ordinarie stat, skall afdragas. Det är ju en viktig principfråga, synes det mig, inför hvilken man här står. Det är nämligen första gången, sedan lagen om civila ämbetsmäns pensionering antogs, som den frågan gör sig gällande, hur man skall, sedan den lagen trädt i kraft, bestämma de löner, som uppföras på extra stat. Nu har, enligt mitt förmenande, den frågan redan af Riksdagen besvarats, och det måste väl då anses gifvet, att hvilka åsikter man än har — och man kan ju här, det medger jag gärna, hysa olika åsikter — så måste man handla konsekvent, så att man icke det ena ögonblicket gör så och det andra så, i det ena fallet föreskrifver, att pensionsafgiften skall afdragas, och i det andra, att pensionsafgiften icke bör afdragas. Nu är förhållandet det, att alldeles nyss godkände kammaren statsutskottets utlåtande n:o 115 angående förstärkning af arbetskrafterna inom statskontoret. Och där har statskontoret självt föreslagit, att bland de tjänstemän, som skulle användas för detta ökade behof af arbetskrafter, skall vara en stämpelkassakontrollant med aflöning, motsvarande den, som tillkommer ordinarie tjänsteman i första graden eller 4,000 kronor. Häremot har statsutskottet och Riksdagen icke haft något att in-

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

vända. Sålunda har statsutskottet själft föreslagit en lön å extra stat utan att göra något afdrag för pensionsafgiften. Äfven förut under riksdagen har liknande förekommit. Jag tillåter mig erinra därom, att Riksdagen har till en kontrollant af hospitalsmedelsförvaltningen på extra stat anvisat 5,800 kronor, motsvarande, enligt hvad uttalades, aflöning till förste revisor, lika med andra gradens tjänsteman, äfven där utan att påyrka något afdrag för pensionsafgiften. Således hade jag trott, att denna fråga redan vore af Riksdagen pröfvad och afgjord.

Nu vågar jag hemställa: är det verkligen en riktig princip, som statsutskottet här velat häfda? Den kan i korthet angifvas så, att dessa personer, som nu skola få lön på extra stat, de skola icke kunna få pension, men de skola erlägga pensionsafgifter. Så kan saken i korthet angifvas. Här är ju fråga om ett verk, som under kanske en mycket lång tid framåt måste ställas på extra stat, ty det bör ju, enligt hvad Kungl. Maj:t och Riksdagen äro ense om, vara på extra stat, tills den sociala försäkringen blifvit ordnad, så att man får se, hur verket slutgiltigt bör ordnas. Då måste man tänka sig, att dessa människor, som icke veta, hur framtiden ställer sig för dem, måste, då de icke ha någon statspension, ordna på annat sätt för sin framtid. Men då vill statsutskottet, att staten skall säga: statspension skall ni icke få och någon ökning i lönen för att själfva skaffa eder lifförsäkring skall ni icke heller ha; nej, men pensionsafgifter skola af eder erläggas — ty man håller ju inne med motsvarande belopp af lönen. Jag kan icke förstå, att det är någon riktig logik i det tillvägagående, som statsutskottet här förordar, och vågar jag därför uttala den förhoppningen, att, särskildt med hänsyn till att Riksdagen förut under denna riksdag två gånger — såsom jag särskildt erinrar mig — förfarit annorlunda, kammaren måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition.

Som jag i början af mitt anförande yttrade, har jag äfven en annan anmärkning att göra vid detta utskottsbetänkande. Jag hoppas, att kammaren icke illa upptager, att jag för min del framställer den, ehuru den ju möjligen kan synas innebära ett klander mot statsutskottet. Det är dock icke min mening att framställa något dylikt klander. Jag har blott ansett mig pliktig att bringa saken på tal, ehuru jag nog vet, att det icke kommer att leda till något resultat.

När riksförsäkringsanstalten skulle inrättas, föreslog Kungl. Maj:t, att den skulle uppföras på ordinarie stat. Detta gillade emellertid icke Riksdagen, utan yttrade, att den borde sättas på extra stat och ett förslagsanslag anvisas för bestridande af aflöningarna. Men därjämte gaf Riksdagen några antydningar om, hur dessa tjänstemän skulle aflönas, och därvid uttalade Riksdagen, i öfverensstämmelse med statsutskottets hemställan, att löneförmånerna borde sättas lika med löneförmånerna för tjänstemän i statens öfriga centrala ämbetsverk. Därvid var ingenting särskildt yttradt, huru-

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

vida dessa tjänstemän skulle erhålla ålderstillägg eller icke. Så kom man till det ögonblick, då det helt naturligt af ämbetsverket framställdes begäran att få ålderstillägg för sina tjänstemän. Då måste jag erkänna, att jag för min del var tveksam, hur man skulle göra. Riksdagen hade ju antydt, att dessa tjänstemäns aflöning borde vara lika med tjänstemännens i öfriga centrala ämbetsverk, och dessa tjänstemän ha ju ålderstillägg. Jag var, som sagdt, tveksam, om man skulle behöfva besvära Riksdagen med huruvida dessa tjänstemän skulle ha ålderstillägg eller icke. Emellertid förelåg samtidigt frågan om löneförbättring åt dem, och då dessutom förefanns tveksamhet i ett par fall, om vederbörande skulle ha lönetillägg, så ansåg jag då, att hela frågan borde hänskjutas till Riksdagen. Nu föreligger i detta betänkande en redogörelse för såväl de löner, som man tänkt de skulle få, som på sid. 7 för de ålderstillägg, som man tänkt sig i detta fall. De skulle likställas med statskontorets tjänstemän och äfven få samma ålderstillägg. Jag har till statsrådsprotokollet yttrat: med anledning af att sålunda Kungl. Maj:t och Riksdagen voro ense om, att lönerna borde utgå efter denna norm, så borde man icke vidare för framtiden besvära Riksdagen med framställningar i hvarje fall, då ålderstillägg skulle utgå. Härom säger emellertid utskottet, att utskottet »gentemot den mening, som i detta hänseende uttalats af departementschefen, velat framhålla, att äfven framdeles, då fråga uppstår om tillerkännande af ålderstillägg åt någon befattningshafvare vid anstalten, Riksdagens bifall härtill bör inhämtas, så mycket mer som förhöjning af anslaget därigenom påkallas.»

De sista orden: »så mycket mer som förhöjning af anslaget därigenom påkallas» äro, såsom synes af sammanhanget, icke hufvudskälet, utan ett ytterligare skäl, som utskottet anfört. Men detta ytterligare skäl är ju icke bindande eller bevisande, ty anslaget behöfver icke förhöjas, äfven om ålderstillägg skulle utgå. Detta anslag är nämligen, såsom herrarna finna, ett förslagsanslag, således bortfaller helt och hållet det skälet, och det andra skälet, som icke är angifvet, står kvar. Detta skäl kan naturligtvis icke vara något annat än att Riksdagen icke anser sig kunna betro Kungl. Maj:t med att besluta om dessa ålderstilläggs utgående, utan anser, att särskild framställning bör göras till Riksdagen för hvarje gång. Man talar ju i vår tid så mycket om onödigt skrifveri och om onödig omgång och att ämbetsverken och Riksdagen öfverhopas med arbete. Men är det verkligen inte ändå, mina herrar, att gå väl långt, att, när man har varit ense om, att tjänstemännens aflöningar skola utgå efter vissa normer, Riksdagen ändå skall säga: men vi tilltro icke Kungl. Maj:t att göra detta själf, utan Kungl. Maj:t skall i hvarje fall komma till Riksdagen med särskild begäran? Om det skall vara ålderstillägg åt t. ex. en vaktmästare, så skall det vara en särskild proposition därom, ty en särskild stat har icke upprättats för dem. Man kan häremot säga, att detta icke

är mycket besvär för Kungl. Maj:t. Nej, det är också endast af principiella skäl, som jag anfört detta, men »många bäckar små göra en stor å». Jag har velat framhålla detta, såsom mig tyckes, typiska och karakteristiska utslag, hur det kommer till, att så mycket skrifveri sker i detta land, där man icke ens tilltror Kungl. Maj:t något sådant som att efter bestämda normer afgöra, när några tjänstemän skola ha ålderstillägg.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Det har här från statsrådsbänken framhållits, att statsutskottet i detta fall icke handlat i full konsekvens med sina beslut i vissa andra frågor. Den kungl. proposition, som behandlats i statsutskottets utlåtande n:o 115, har nämligen af utskottet blifvit tillstyrkt oförändrad, medan utskottet återigen i den nu förevarande propositionen föreslagit några ändringar. Med hänsyn till den ofantliga mängd af arbete, som utskottet har, kan det möjligen hända, att icke allting så noga pröfvas. Det bör för öfrigt icke förundra kammaren, om utskottet någon gång icke handlar alldeles så konsekvent, då det är olika afdelningar inom utskottet, som handlägga de särskilda frågor, som till utskottet hänvisas. Jag tror till och med, att man kan våga uttala, att man kan få se exempel på, att till och med Kungl. Maj:t i fråga om de olika hufvudtitlarne beträffande just dylika frågor icke alltid varit fullt konsekvent.

Här har nu hänvisats till statsutskottets utlåtande n:o 115, och det har sagts, att där omhandlade fall skulle vara alldeles analogt med det nu förevarande. Jag hemställer emellertid till herrarne, om så verkligen är förhållandet. I det förra fallet har Kungl. Maj:t begärt ett anslag å 7,000 kronor till förstärkning af arbetskrafterna inom statskontoret, och i den kungl. propositionen därom redogöres för, huru man tänkt sig, att dessa medel skulle användas. Där finna vi, hurusom statskontoret själft säger om denna sak, att det föreställt sig, att »det skulle vara mindre lämpligt att nu fastslå någon viss uppdelning af det erforderliga anslagsbeloppet», och så slutar statskontoret med att hemställa, att hos Riksdagen måtte äskas ett extra anslagsbelopp af 7,000 kronor för nyss angifvet ändamål. Där har således icke någon uppdelning af anslaget gjorts, och jag tror därför, att det icke går för sig att säga, att det ej vore i konsekvens med nämnda beslut, om Riksdagens Andra Kammare skulle godkänna den hemställan, som utskottet gjort i det nu föredragna utlåtandet.

Här gäller det ett visst antal tjänstemän, åt hvilka Riksdagen under flera år anvisat lön å extra stat och för hvilka nu begäres ett lönetillägg i enlighet med den af Riksdagen godkända lönestaten för statskontoret. Utskottet har nu vidtagit den åtgärden att åt nu ifrågavarande tjänstemän medgifva samma lönebelopp som för tjänstemännen i statskontoret, dock med afdrag af ett belopp, som i det närmaste motsvarar hvad dessa senare ha att erlägga i

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

pensionsafgifter. Och hvarför? Jo, därför att det eljest skulle inträffa, att, när nu ifrågavarande tjänstemän en vacker dag komma att sättas på ordinarie stat, de då skulle få mindre kontant ersättning än hvad de förut haft på extra stat, och det har alltid framhållits, att man vid löneregleringar bör se till, att icke de ordinarie tjänstemännen få mindre aflöning än de förut haft såsom extra. Det är denna väg, som utskottet i detta fall velat följa.

Det är vidare att märka — jag vill föra frågan något längre tillbaka än till vårt beslut för ett ögonblick sedan — att själfva den principfråga, som det här gäller, fastslogs vid förlidet års riksdag. Då hade Kungl. Maj:t föreslagit, att geologerna, som för närvarande stå på extra stat och icke ha någon pensionsrätt, skulle få samma aflöningsförmåner som lektorerna eller skoltjänstemännen, emedan de i allmänhet räknades till dessa. Statsutskottet sade emellertid då: vi skola tillerkänna dessa geologer samma löneförmåner som lektorerna, men med afdrag af det belopp, som motsvarar dessa senares pensionsafgifter, därför att när geologerna en gång komma på ordinarie stat, böra de icke få mindre än de ha såsom extra. Detta utskottets utlåtande godkändes af Riksdagen, och i årets statsverksproposition har också Kungl. Maj:t beträffande geologerna gått ut från den princip, för hvilken statsutskottet och Riksdagen i fjol uttalade sig. Jag vill då hemställa till herrarne, huruvida det verkligen går för sig att här beskylla statsutskottet för att handla inkonsekvent. Att endast hänvisa till vårt nyss fattade beslut angående statskontoret, tror jag icke är riktigt, utan jag anser, att man bör gå tillbaka till fjolårets beslut och äfven förslaget i år beträffande geologerna. Då har man en princip att hålla sig vid, och står man på sådan grund, kan man icke yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag och afslag å det jämkningsförslag, hvarmed utskottet här kommit.

Nu framhålles å andra sidan af dem, som önska, att Kungl. Maj:ts proposition i sin helhet måtte godkännas, att det icke går an att göra afdrag för en rättighet, som tjänstemännen i fråga icke ha. Ja, det kan nog vara en sanning i ett sådant påstående, men jag hemställer likväl till dem, som vilja drifva den satsen, och äfven till kammaren i öfrigt, huruvida man kan uppvisa ett enda fall, där för en tjänsteman, som icke har pensionsrätt, af Kungl. Maj:t gjorts särskild framställning därom antingen på grund af sjukdom hos tjänstemannen i fråga eller därför att han uppnått den ålder, som berättigar hans kamrater i andra ämbetsverk till pension, och Kungl. Maj:t därvid föreslagit mindre pensionsbelopp än som tillkommer dessa senare. Jag tror, att det i sådana fall alltid varit så, att man aldrig har vidtagit någon minskning i pensionsbeloppet, utan man har jämställt personen i fråga med hans kamrater i andra ämbetsverk, som hafva pensionsrätt. Vi hafva äfven i år sådana fall, där Kungl. Maj:t begärt pension åt sådana tjänstemän, som icke därförutan hafva pensionsrätt. Det är

samma förhållande med en lektor, och om möjligtvis statsutskottet, när den frågan kommer före, råkar räkna med pensionslagen, heter det kanske, att man icke skall räkna med den, utan att han skall hafva mera, än pensionslagen tillstädjer. Många sådana här fall förekomma under tionde hufvudtiteln.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

Jag anser, att statsutskottet i detta fall haft fullgiltiga skäl att handla så som det gjort, hvarför jag, herr talman, skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet grefve Hamilton: Jag vill endast säga ett par ord gentemot herr Persson i Stallerhult. Han sökte bagatellisera det statsutskottets beslut, som finnes omnämndt i statsutskottets utlåtande n:o 115, men han vidrörde icke det beslut, som jag särskildt framhöll, att Riksdagen fattat i fråga om den lön, som skall tillkomma revisorn af hospitalens medelsförvaltning, Jag undrar, om icke utskottets beslut i det ärendet fattades på samma afdelning, där denna fråga behandlats. Jag skulle nästan tro det.

Jag vill gentemot den ärade talarens yttrande, att det skulle vara orimligt, att dessa tjänstemän, när de komma på ordinarie stat, skulle få minskade löner, säga, att han tyckes icke fästa något afseende vid värdet af den pension de då få. De få minskad lön, men få pensionsrätt, och det måtte väl vara värdt den minskning i lönen, som de få vidkännas.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman! Man kan ju alltid tvista om, huruvida ett lönebelopp är lämpligt afvägdt eller icke, men här synes mig, som om man vore fullt ense om själfva lönebeloppet och det endast gällde en principfråga, huruvida vi skola göra ett afdrag för en förmån, som en tjänsteman icke är tillförsäkrad. Det är detta, som gjort, att jag icke kunnat ansluta mig till utskottets förslag. Ja, nu kan man ju säga, att beträffande den geologiska undersökningen har Riksdagen fattat ett liknande beslut. Men å andra sidan kan man uppleta många fall, då Riksdagen fattat beslut i öfverenstämmelse med den uppfattning, som jag har och som af Kungl. Maj:t blifvit framhäfd i denna fråga. Jag tror knappast, att vi böra grunda våra beslut så mycket på några »principer», ty än göra vi si och än göra vi så; därom kunna vi alla vara ense.

Om man åter bedömer denna fråga ur rättvisans synpunkt, då måste man gifva företräde åt Kungl. Maj:ts förslag. Det kan visserligen blifva så, som herr Carl Persson i Stallerhult anmärkte, att i de flesta fall få de, som äro på extra stat, om de fortsätta sin tjänstgöring, slutligen pension, men jag tror, att det är klokare, om denna kammare åtminstone en gång för alla fastslår, att man icke på förhand uttalar sig för att personer, som stå på extra stat, skola hafva pension. Rätt som det är förekommer det, att man

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

vill afslå en sådan framställning om pension, och då tror jag, att det är klokt, om vi nu bifalla Kungl. Maj:ts förslag, så att vi icke gjort något uttalande, som man sedermera kan åberopa mot oss; ty icke kan jag och ej kan herr Carl Persson i Stallerhult stå för att alla tjänstemän, som äro på extra stat, skola få pension. Jag kan icke finna någon rättvisa i detta förslag, att vi skola afdraga ett belopp af 400 kronor för en förmån, som faktiskt icke är tillförsäkrad riksförsäkringsanstaltens tjänstemän. Därför skall jag, herr talman, anhålla att, särskildt med stöd af hvad som blifvit anfördt från statsrådsbänken och ur rättvisans synpunkt, få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

I detta anförande instämde herrar *Sundin* och *Ericsson* i Alberga.

Herr Larsson i Lund: Herr talman! Den siste ärade talaren ville i rättvisans namn yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Ja, det är nog så, att den teoretiska rättvisan genom det yrkandet blifvit tillgodosedd, men vi få väl se denna sak äfven från tjänstemännens egen synpunkt. Jag vill fråga den ärade talaren, om icke hans erfarenhet har lärt honom, att vid hvarje löneregler ing, då det gäller att pålägga tjänstemännen skyldighet att vidkännas bidrag till sin egen pensionering, mötes man af den klagan: vi få ju minskade inkomster. De yrka på en förhöjning i de föreslagna lönesatserna, därför att de få vidkännas pensionsafgifter. Är det då icke rimligt och riktigt, att man icke ger en tjänsteman, som står på extra stat, en ersättning, som i verkligheten är högre än den han får, då han öfverflyttas på ordinarie stat.

Den ärade talaren varierade samma tema, som vi hört från statsrådsbänken, nämligen att frågan enklast kan ställas så: skola vi pålägga dessa tjänstemän afdrag för en förmån, som vi icke låta dem få? Frågan står i verkligheten icke på det sättet. Såsom svar kan man i all korthet hänvisa till tionde hufvudtiteln. Det behöfves icke annat än att herrarne kasta ett öga på tionde hufvudtiteln, sådan denna årligen presenteras för Riksdagen. Det har ännu icke mig veterligen varit något fall, då en person, som utfört arbete i statens tjänst under förhållanden, som varit jämförliga med den ordinarie tjänstemannens, vägrats pension.

Nu säger herr statsrådet och chefen för civildepartementet, att detta afdrag vore berättigadt endast under den förutsättningen, att man på samma gång garanterade dessa tjänstemän pensionsrätt. Ja, detta är visst litet formalism ändå. Ty i verkligheten är det väl samma sak, om man gör detta afdrag med full vetskap, att, om och när en af dessa tjänstemän varit i tjänst så länge, att han enligt allmänna grunder, därest han varit på ordinarie stat, skulle tillerkänts pension, han också erhåller pension. Jag tror, att detta afdrag är fullt berättigadt, och att Riksdagen utan betänkande kan godkänna utskottets förslag.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

Vidare riktade herr statsrådet och chefen för civildepartementet en anmärkning mot de uttalanden utskottet gjort beträffande ålderstillägget. Statsrådet kom då fram med talet om mångskrifveri och pekade på att här ville man uppmuntra mångskrifveriet, då man ville, att Kungl. Maj:t skulle komma och begära Riksdagens bifall till ålderstillägg för exempelvis en vaktmästare. Men i detta fall ligger icke frågan så, ty här är icke fråga om att reglera lönestaten för en tjänstemannakår. Frågan är helt enkelt den, huru mycket Kungl. Maj:t bör få taga af arbetareförsäkringsfondens ränteafkastning för att bestrida förvaltningskostnaderna för riksförsäkringsanstalten. Då är det väl riktigt, att man icke för en tjänsteman, som står på extra stat, på förhand fastslår några bestämmelser om ålderstillägg. Då utskottet i år föreslår, och — såsom jag antager — Riksdagen beviljar ålderstillägg för dem af tjänstemännen i riksförsäkringsanstalten, som nu äro därtill berättigade, kommer Riksdagen också att, när så erfordras, medgifva, att Kungl. Maj:t framdeles må få taga detta ålderstillägg af arbetareförsäkringsfondens ränteafkastning. Men att Riksdagen på förhand skulle gifva Kungl. Maj:t carte blanche att af arbetareförsäkringsfondens afkastning använda ett belopp utan att förut tillspörja Riksdagen, anser jag icke kunna bagatelliseras så, som skett från statsrådsbänken, utan det är en viktig principfråga, om Riksdagen själf skall hafva hand om ränteafkastningen af fonden eller icke.

Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Palme: Herr talman! Den senaste ärade talaren sade, att vi skola se denna fråga ur tjänstemännens synpunkt. Det vill jag också göra. Om man då ger dessa tjänstemän att välja emellan att antingen få sin fulla lön oafkortad, men icke få någon pension, eller att få sin lön med detta afdrag och så få pension sig tillförsäkrad af staten, tror jag icke, att det finns någon enda bland alla dessa, som icke skulle välja det senare, nämligen att få pension sig tillförsäkrad och att få betala för den. Frågan är helt enkelt, såsom herr Daniel Persson framhöll, om vi skola af dessa tjänstemän fordra afgifters inbetalande, d. v. s. minskad lön, för en förmån, hvilken de icke äro tillförsäkrade.

Nu säger visserligen herr Larsson i Lund, att tionde hufvudtiteln visar, att pension plägar ges sådana tjänstemän, hvilka uppnått pensionsålder utan att ha kommit till lön på ordinarie stat. Detta inträffar ju i ganska många fall, men det är icke alls säkert, att det kommer att inträffa i alla.

Herrarne böra betänka, att de pensionsafgifter, som de ordinarie tjänstemännen ha att betala och som dessa icke-ordinarie skulle få vidkännas i form af afdrag å lönen, äro långt mindre värda, matematiskt sedt, än de pensionsafgifter, som svara emot pensionen. För att på annat sätt bereda sig en motsvarande pensionsförmån,

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

i ett försäkringsbolag eller allmän pensionskassa, skulle dessa tjänstemän, hvilka icke staten tillförsäkrat pension och hvilka icke kunna vara fullt vissa om att erhålla pension, nödtvunget få betala vida mera än den afgift, som de skulle betala till statens pensionering.

Alltså, med afseende å deras prekära ställning som extra tjänstemän, när de skola dels vidkännas afdrag motsvarande statspensionering och dels få af egna medel därutöfver trygga sin ålderdom genom att betala in till en enskild pensionskassa, och då jag finner detta ovärdigt oss, ber jag få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Hammarlund: Herr talman! Då jag i utskottet biträdt det förslag, som varit majoritetens, har jag gjort det särskildt med hänsyn till att Riksdagen måtte i sådana frågor vara konsekvent. I fjol hade vi till behandling i statsutskottet och i Riksdagen ett alldeles liknande ärende. Det gällde ny lönestat för tjänstemännen vid Sveriges geologiska undersökning, hvilken står på extra stat. Kungl. Maj:t hade begärt, att tjänstemännen skulle få samma lön som lektorerna vid de allmänna läroverken, d. v. s. en begynnelselön af 4,000 kronor. Då de icke stå på ordinarie stat, ha de icke sig tillförsäkrad pensionsrätt, men det är gifvet, att, om någon af dessa tjänstemän kommer i den ställning, att han behöfver pension, Kungl. Maj:t går in till Riksdagen med begäran härom, och Riksdagen kommer då att bifalla en sådan framställning. Därför ansågo statsutskottet och Riksdagen i fjol, att det var i sin ordning, att ett afdrag gjordes å deras löner, som motsvarade pensionsafgiften, och Riksdagen bestämde sålunda, att å lönen skulle ske ett afdrag såsom vederlag för pensioneringen.

Här gäller det ånyo ett ämbetsverk, som står på extra stat. Då är det väl riktigt, att man förfar på alldeles samma sätt. Man säger, att här är fråga om ett afdrag för en förmån, som icke är vederbörande tillförsäkrad. Men om någon af dessa tjänstemän kommer till den ålder, att pension kan komma i fråga, får han ganska säkert denna pension, och om Kungl. Maj:ts förslag bifalles, skulle detta ske utan att han förut vidkänts ett årligt afdrag som andra statens tjänstemän. Han skulle sålunda ha en förmånligare ställning än dessa. Konsekvensen af beslutet i fjol beträffande Sveriges geologiska undersökning fordrar, att man gör ett liknande afdrag här för dessa tjänstemän, och detta afdrag är ju så obetydligt, att detsamma åtminstone icke kan inverka på, om man skall få skickliga personer att söka dessa platser. För tjänstemännen i fråga förefaller det mig vara rent af en förmån, att afdrag göres, ty därmed har ju Riksdagen indirekt sagt, att de skola få pension, när sådan kan komma i fråga för dem.

Herr statsrådet sade, att detta ämbetsverk måhända kommer att i en lång framtid stå på extra stat. Ja, just därför är det viktigt ur principiell ståndpunkt, att vi nu bestämma detta afdrag. Annorlunda ställer det sig med de enstaka tjänstemän, som han åberopade,

att vi icke gjort afdrag för. Skälet härför har varit, att det då gällt icke ett helt ämbetsverk, utan enstaka tjänstemän på extra stat. Och det är väl att antaga, att, om det efter några år visar sig, att dessa tjänster behöfvas äfven för framtiden, de komma att uppföras på ordinarie stat.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

På nu anförda skäl ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Centerwall: Herr talman! Jag skulle kanske icke öka längden af denna debatt, som för många förefallit lång nog, då detta ärende, jämfördt med öfriga stora löneregleringar, kan synas obetydligt, men saken må vara aldrig så obetydlig, så, om den är orättvist behandlad, bör det sägas ifrån af dem, som inse, att så är.

Det har icke af statsutskottet anförts något skäl, som jag anser fullödigt. Utaf den föregående ärade talaren framhölls det, att man borde vara konsekvent. Förra året hade vi begått en orättvisa mot geologiska byrån, och följaktligen borde vi begå en orättvisa i år mot riksförsäkringsanstalten. Mig förefaller det bättre att göra *en* orättvisa än att göra *två*, och helt säkert är det mycket lättare att godtgöra en än två sådana. Herr statsrådet och chefen för civildepartementet har alldeles ovederläggligen visat, att det är en orättvisa, att tjänstemän skola betala pensionsafgifter för pensioner, som de möjligen icke få.

Vidare har det blifvit sagdt, att afdraget blir så obetydligt. Ja, det är sant, att summan är liten beträffande de sämst lottade. Beloppet blir sålunda 25 kr. för en vaktmästare. Men jag hemställer till herrarna, om icke för dem, som för närvarande äro aflönade med minst 800 kr., dock 25 kr. spela en viss roll.

Man har visserligen i allmänhet allt skäl att prisa statsutskottet för att det i enlighet med första momentet 39 § riksdagsordningen försöker iakttaga all sparsamhet, men när sparsamheten såsom här rör endast 1,400 kr., tycker jag, att det är för litet vunnet för att Riksdagen skall göra en orättvisa. Icke begår en enskild person en orättvisa för ett par öre, och dessa ören motsvara väl för statsbudgeten hvad här skulle sparas in.

De, som träffas värst af besparingen, äro de lägst aflönade och särskildt vaktmästarne. Jag kan tala om något, som herrarna nog icke veta, nämligen att riksförsäkringsanstalten ställt det på ett särskildt förståndigt sätt med vaktmästarne. I stället för att de vissa tider icke skulle ha något att göra, har man låtit dem på dessa tider besörja brefkopiering, registrering af bref, biläggande af bilagor till brefven etc. och sålunda förrätta samma göromål, som en amanuens eljest har att sköta.

Det finnes, det vill jag till sist säga herr Larsson i Lund, icke någon teoretisk rättvisa, utan all rättvisa är praktisk. Teoretisk rättvisa är ett alldeles nytt begrepp, och den är möjligen iakttagen

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

i statsutskottets utlåtande, men detta är också allt. Praktiskt taget är utlåtandet *icke* rättvist.

Af de skäl jag nu anfört ber jag att få yrka afslag å statsutskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts framställning.

Herr vice talmannen: Herr talman! Endast några få ord. Hvad som sades i denna sak från statsrådsbänken kan sammanfattas så, att ifrågavarande tjänstemän enligt utskottets förslag icke erhålla någon pension, men de skola erlägga pensionsafgifter.

Om det nu verkligen förhölle sig på det sättet och om det vidare vore så, som den siste talaren sade, att man med ett bifall till statsutskottets hemställan vore på väg att begå en orättvisa, då vore det att beklaga. Men det har blifvit framhållet icke en gång, icke två gånger, utan till och med tre gånger under denna debatt, först af herr Persson i Stallerhult, därnäst af herr Larsson i Lund och sist af herr Hammarlund, att det ingalunda varit statsutskottets mening och — såvidt jag vet — icke heller någon annans än deras, som uppträdt mot utskottets förslag, att riksförsäkringsanstaltens tjänstemän icke skulle få någon pension. Detta är redan visadt, särskildt när det framhölls, hurusom hvarje Riksdag under tionde hufvudtiteln beviljar icke några, utan många pensioner till sådana tjänstemän, som icke äro därtill berättigade. Tror då någon, att ifrågavarande tjänstemän icke skola få pension, när deras pensionsålder inträder? Jo, för visso få de det. Kungl. Maj:t skall säkert icke underlåta att en gång, när tiden är inne, göra framställning om pension åt dessa riksförsäkringsanstaltens tjänstemän, om de då fortfarande stå på extra stat. Jag är också lika öfvertygad om att Riksdagen kommer att bevilja sådan pension.

Jag anhåller sålunda, om bifall till utskottets förslag.

Med herr vice talmannen förenade sig herr *Mallmin*.

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Herr Centerwall framhöll icke en gång, utan flera gånger, hvilken orättvisa här skulle begås, om statsutskottets förslag ginge igenom, och han ansåg, att man i fjol i fråga om geologiska byrån begick en orättvisa. Jag tycker, att detta är ett hårdt tal. Det var icke någon orättvisa, så mycket mindre som Kungl. Maj:t godkänt detta fjolårsbeslut och äfven Riksdagen i år godkänt detsamma. Att nu ropa, att det var en orättvisa, tycker jag därför, att herr Centerwall skulle akta sig för.

Jag vill blott erinra om, huru denna Riksdag uttalat sig förut, då man tillerkänt ganska många extra ordinarie tjänstemän lönetillägg och dem, som icke äro pensionsberättigade, ökade löner. På andra hufvudtiteln var detta fallet med många tjänstemän, men Kungl. Maj:t resonerade då så, att man icke skulle taga till dessa lönetillägg så högt, att de ginge upp till lönebeloppen å ordinarie

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

stat, så att de ordinarie tjänstemännen skulle få mindre än de extra. Ett sådant resonemang har af Riksdagen godtagits, men nu skall det heta, att det är orättvisa, då det är fråga om detta futtiga afdrag.

Jag vill hemställa till herr Centerwall, om det vore någon rättvisa i att, medan exempelvis lektorerna vid det läroverk, där han är rektor, erhålla i lön blott 5,840 kr. — i det 160 kr. afdragas på lönen och gå till pensionsfonden — en extra lektor skulle ha 160 kronor mera?

Med stöd af hvad jag nu anfört ber jag att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Centerwall: Herr talman! Jag kan icke godkänna herr Carl Perssons resonemang. Här är frågan, om dessa tjänstemän skola vidkännas ett afdrag för en förmån, som icke är säker, ty då de äro på extra stat, ha de ju icke rätt att få pension, medan de däremot, om de bli ordinarie, ha sådan rätt. Jag ber då att med herr civilministern få fråga, om de för en mycket oviss förmån, som kan inträda i framtiden, skola vidkännas detta reella afdrag.

Jag tillåter mig äfven att säga, att förhållandet här icke är detsamma som i det af herr Carl Persson anförda exemplet, såvida jag hörde den lågmälte talaren rätt.

Jag har sålunda icke af hvad här blifvit anfördt funnit anledning frångå min nyss uttalade uppfattning, att man genom ett bifall till utskottets förslag skulle begå en orättvisa.

Herr Sjö: Herr talman! Det synes mig, som om både den senaste ärade talaren och herr statsrådet och chefen för civildepartementet och de med dem liktänkande borde vara nöjda med det föreliggande förslaget till stat, ty säga hvad man vill om densamma, är den betydligt bättre än den nu gällande.

Jag vill här nämna, att under den förberedande behandlingen på afdelningen yrkades helt och hållet afslag å Kungl. Maj:ts förslag, och skälet därför var, att lönerna för riksförsäkringsanstaltens tjänstemän äro så nyligen reglerade som år 1902. Dessförinnan hade en kommitté varit tillsatt, som nagelfarit de löner, hvartill förslag skulle framläggas för Kungl. Maj:t och sedermera för Riksdagen, och det var sålunda icke genom något hastverk, som denna löneregleringen tillkom. När så är och då det icke förflutit mera än sex år, sedan denna reglering genomfördes i Riksdagen, kunde det ju synas väl tidigt att komma tillbaka med detta ärende, men man enades ändå till sist inom utskottet om att framlägga detta förslag till stat, hvilken dock med 11,400 kr. öfverstiger den nu gällande.

Hvad sedan beträffar den pensionsafgift, som, enligt hvad utskottet här föreslagit, skulle afdragas på lönen, vill jag understryka hvad här förut blifvit framhållet, att det icke kan komma i fråga annat än att dessa tjänstemän liksom andra en gång få pension, när de därtill blifva berättigade.

Angående aflöningsförhöjning till riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte. (Forts.)

På nu anförda skäl ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Fürst: Herr talman, mina herrar! Det förefaller mig, som om samtliga talare, hvilka yttrat sig i denna fråga, hafva så att säga dragit ett likhetstecken mellan ordinarie tjänstemän och tjänstemän på extra-ordinarie stat. Det förefaller mig icke riktigt. En tjänsteman på extra stat har ju alltid en ovissare ställning än en ordinarie tjänsteman och måste ju dessutom bekosta sin egen pensionering eller självpensionera sig. Det synes mig därför alldeles tydligt, att tjänstemän på extra stat borde kunna uppställa fordringar på större lön än ordinarie tjänstemän.

Det har af en talare på stockholmsbänken, herr Hammarlund, yttrats något, som jag ber att få bemöta. Herr Hammarlund sade, att det väl icke torde finnas exempel på att icke äfven tjänstemän på extra stat sedermera kommit att få sin fulla pension. Så är nog icke och har nog icke alltid varit förhållandet. När sålunda en tjänsteman på extra stat, yrkesinspektören Uhr, på grund af sjukdom ej längre kunde fortsätta med sitt arbete, så måste pension för honom begäras genom enskild motion; men denna pension blef beviljad endast med så lågt belopp som 1,500 kronor. Det synes mig alltså tydligt, att denna motivering icke alltid håller streck, och att en pension, som här så rundligt utlofvats, icke alltid blir så tilltagen, som den rätteligen borde.

På grund häraf, herr talman, och äfven på grund af det principiella skäl jag först anfört, ber jag att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Efter härmed slutad öfverläggning gaf herr talmannen jämlikt de därunder gjorda yrkandena proposition först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag å berörda hemställan och bifall i stället till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Emellertid begärdes votering, hvilken ock företogs enligt följande nu godkända och anslagna voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 134, bifaller Kungl. Maj:ts framställning i ämnet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utvisade 64 ja, men 140 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

Vidare föredrogos hvartdera för sig statsutskottets utlåtande n:o 135, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående afsättande af medel till pensionering af statens järnvägars personal; och

memorial, n:o 136, med förslag till åtskilliga stadganden att införas i det nya reglementet för riksgäldskontoret.

Kammaren biföll hvad utskottet i nämnda utlåtande och memorial hemställt.

§ 5.

Ang. strafflag för krigsmakten m. m.

Efter föredragning häruppå af lagutskottets utlåtande n:o 58, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till strafflag för krigsmakten, lag om införande af den nya strafflagen för krigsmakten samt hvad i afseende därå iakttagas skall, lag angående ändring i vissa delar af förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 11 juni 1868, lag angående ändring af 1 och 4 §§ i förordningen angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag, den 30 maj 1873 samt lag angående ändring af 10 § i värnpliktslagen den 14 juni 1901, jämte inom Riksdagen i ämnet väckta motioner, begärdes ordet af

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Albert Petersson, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag anser mig icke böra låta talmannens klubba falla öfver detta lagutskottsutlåtande utan att förut hafva yttrat några ord i anledning af den behandling eller kanske rättare icke-behandling, som utskottet ägnat åt Kungl. Maj:ts proposition.

Det förslag, som framlagts för Riksdagen, är resultatet af en ganska lång, omfattande och ingående förberedande behandling. En efter våra förhållanden synnerligen representativ kommitté har haft i uppdrag att utarbeta ett grundläggande förslag och har därmed varit sysselsatt under en tid af fyra år. Öfver förslaget hafva därefter hörts militära myndigheter, krigshofrätten och Svea hofrätt. I början af år 1906 förelåg detta material samladt inom justitiedepartementet; och vid den orienterande öfversikt, som då företogs — den skedde kort efter det jag öfvertagit den plats, som jag nu bekläder — blef man snart på det klara med, att de olika delarna af kommitteförslaget rönt ett mycket olika mottagande hos de myndigheter, som yttrat sig öfver detsamma. I fråga om själfva straff-

Ang. straffslag för krigsmakten m. m. (Forts.)

lagsförslaget förelåg visserligen en del anmärkningar, men ingen af den väsentliga beskaffenhet, att icke förslaget skulle kunna revideras och genomgå de granskande myndigheterna så tidigt, att det kunde framläggas för innevarande års Riksdag, något, som också skett.

På helt annat sätt ställde det sig i fråga om förslaget rörande den militära processordningen och domstolsorganisationen. I detta ämne hade redan inom själfva kommittén stora meningsskiljaktigheter framträdt; och de myndigheter, som yttrat sig om förslaget, hade så godt som enstämmigt afstyrkt kommitténs organisationsförslag. Man kan nästan säga, att det icke var något, hvarom enighet rådde, mer än därom, att det rättskunniga elementet inom krigsdomstolarna behöfde väsentligt förstärkas och åklagareväsendet omorganiseras. Sålunda visade det sig, att af kommitténs tio ledamöter — en af dem hade nämligen afgått — endast fem hade anslutit sig till kommitténs förslag om domstolsorganisationen. De öfriga fem uttalade skiljaktiga meningar. Det blef ock ganska snart klart, att kommitterades förslag, sådant det förelåg, icke borde framläggas. Vidare var det mycket tvifvelaktigt, på hvilken grund den nya krigsdomstolsorganisationen lämpligast borde byggas: om man borde försöka att komma fram på den väg, som kommitterade föreslagit och som väsentligen gick ut på rikets indelning i ett mindre antal domsdistrikt samt domstolar med ambulerande rättslärda ledamöter, eller om man skulle mera följa den nuvarande ordningen och organisera krigsrätter vid de särskilda truppförbanden, alltid naturligtvis under förutsättning, att en betydligt större kraft tillfördes de rättslärda elementen. En särskild svårighet förelåg därutinnan, att, om man ville gå den väg, som kommittén utpekat, de faktiska förutsättningarna icke voro fullt klara, då den militära organisationen icke var fullständigt genomförd och truppernas förläggning icke öfverallt bestämd. Därtill kom den ytterligt svåra frågan, huruvida krigshofrätten bör bibehållas såsom särskild domstol eller införlifvas med Svea hofrätt såsom en särskild afdelning af denna. Detta ämne har nu blifvit så mycket svårare, som krigshofrättens arbetsbörda under de senare åren i betydande grad vuxit.

Utaf detta torde framgå, att ett förslag, som omfattade jämväl domstolsorganisationen och rättegångsordningen, icke kunde utarbetas och genomgå de granskande myndigheterna så tidigt, att det kunde komma till denna Riksdag. Jag stod då inför det alternativet att antingen, såsom skett, lägga fram förslaget om krigslagarna eller låta denna fråga hvila, tills det hela kunde blifva färdigt. Att jag valde det förra alternativet torde finnas ganska naturligt, då det ju måste vara mycket önskvärdt att på ett så länge omdebatteradt område komma till ett positivt resultat, låt vara endast i en del, i synnerhet då den delen är så väsentlig som hela den militära strafflagen.

Men vidare kan jag icke dela den af lagutskottet uttalade uppfattningen om betydelsen af sambandet mellan krigslagarna och

Ang. strafflag för krigsmakten m. m. (Forts.)

rättegångslagen. Att dessa i många stycken äro beroende af hvarandra, är jag den förste att erkänna, men att detta samband är sådant, att den ena delen af reformen icke lämpligen kan genomföras utan att den andra tages med, det vågar jag betvifla. Jag hyser tvärtom den uppfattningen, att det skulle varit en verklig fördel, om man hade fått dela på dessa saker och taga en i sänder. Jag tillåter mig högeligen betvifla, att, när det förslag, som omfattar det hela, en gång ligger på bordet, det skall vara många paragrafer i denna strafflag, som få ett annat innehåll, därför att man väljer den ena domstolsorganisationen eller den andra.

Lagutskottet har haft en annan uppfattning af denna sak. Att närmare ingå på en granskning af de skäl, som lagutskottet därför anfört, skulle visserligen vara mycket frestande, men jag vill icke upptaga kammarens tid. Det är endast en anmärkning, som jag icke kan hålla tillbaka, den nämligen, att, äfven om man finner vår nuvarande domstolsorganisation i afseende på krigsdomstolarna i åtskilligt bristfällig, det i alla händelser dock borde vara fördelaktigare för den medborgerliga friheten, om hvilken utskottet talar, och för samhället, om dessa domstolar under den tid, de ännu ha kvar att verka, kunde få tillämpa en bättre lag i stället för en sämre.

Hade nu regeringens mening varit att slopa hela domstolsreformen och sålunda lägga fram krigslagsförslaget som det enda resultatet af det omfattande arbetet på detta område, då kunde jag förstått utskottets ställning. Men det var icke regeringens mening, och det har regeringen tillräckligt tydligt sagt ifrån, utan man ämnade att taga upp arbetet med domstolsorganisationen på samma sätt som nu, men då med den stora skillnaden, att den militära strafflagen varit färdig, hvilket gifvetvis skulle underlättat det hela.

Utskottet har som allmänt omdöme om förslaget uttalat, att det äger företräde framför nu gällande militära strafflag och att af Riksdagen uttalade önskemål i flera punkter blifvit tillgodosedda. Jag skall anhålla att med några ord få komplettera detta uttalande.

Jag vill då anmärka, att det nya strafflagsförslaget innehåller en inskränkning, låt vara icke stor, i antalet af de personer, som skola lyda under den militära strafflagen. Det hade Riksdagen begärt i sin skrifvelse af år 1901.

Vidare vill jag påpeka, att disciplinstraffen fullständigt omlagts. Arrest utan bevakning som straffart äfven för menige har införts, och detta måtte väl vara särskildt lämpadt för en armé af värnpliktige. Vidare har den mörka arresten bibehållits endast såsom straffskärpning, på samma sätt som i den allmänna strafflagen, och disciplinstraffen i allmänhet mildrats. Åtskilliga paragrafer i nu gällande strafflag, som hafva en något obestämd brottskaraktär och därför gifvit anledning till missbruk och misstag, har man i det nya lagförslaget ersatt med skarpare affattade bestämmelser. Alla straffsatser, som äro afsedda att tillämpas endast i krig, hafva

Ang. strafflag för krigsmakten m. m. (Forts.)

sammanförts i en särskild afdelning, de s. k. krigsartiklarna. Härigenom har det blifvit möjligt att i många fall bibehålla maximistraffen i nu gällande strafflag endast för krigsfall och betydligt nedsätta strafflatituden för förhållandena i fredstid. Därigenom har hela krigslagen fått en väsentligt humanare läggning och karaktär än hittills. I detta hänseende vill jag särskildt fästa uppmärksamheten på, att de paragrafer i det föreliggande förslaget, som handla om våld och annan misshandel å öfverordnad krigsman — motsvarande bestämmelser i den nu gällande strafflagen hafva ständigt varit föremål för öfverklagande — blifvit betydligt mildrade och fått en lämpligare räckvidd. Slutligen vill jag påpeka, att i afseende på den disciplinära straffrättens utöfvande har det nya förslaget fullständigt tillgodosett hvad Riksdagen i skrifvelse år 1901 begärt. Disciplinstadgans bestämmelser hafva sålunda i allt väsentligt inarbetats i själfva strafflagen och därigenom kommit under Konungens och Riksdagens gemensamma lagstiftningsrätt. Jämväl hafva i denna strafflag intagits processuella bestämmelser om sättet för disciplinrättens utöfvande. Bland dessa vill jag särskildt påpeka en, praktiskt taget, synnerligen viktig bestämmelse, nämligen den, att disciplinstraff icke, såsom nu kan ske, må ådömas på stående fot, utan befälhafvaren är under alla omständigheter skyldig att först hålla förhör. Detta kommer naturligtvis att framkalla ett mognare oah lugnare öfvervägande, innan disciplinstraffet bestämmes. Äfven i denna del har man försport klagan öfver nuvarande förhållanden.

Jag kan icke neka till, att jag tycker det är skada, att alla dessa otvifvelaktiga fördelar icke skola kunna inhöstas, därför att man icke på en gång kan få allt hvad man vill. Detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som Riksdagens skrifvelse af år 1901, hvilken är grundläggande för detta arbete, snarare synes lägga hufvudvikten på den militära strafflagen än på domstolsorganisationen. Åtminstone finnes i denna skrifvelse icke något uttalande, som gifver anledning till den uppfattningen, att domstolsreformen skulle gå i första rummet och revisionen af strafflagen i det andra.

Jag kan också nämna, att man i utlandet funnit sig oförhindrad att i liknande fall beträda de partiella reformernas väg. I Schweiz har man antagit en ny militär rättegångslag och en ny disciplinär ordningsstadga, men reformarbetet på själfva strafflagen är ännu icke afslutadt. I Holland har man gått en motsatt väg. Där antogs år 1903 en ny militär strafflag och disciplinstadga, medan reformförslaget angående det militära rättegångsväsendet och rättegångsordningen fortfarande äro under behandling. I Norge har man nyligen med några års mellanrum antagit en ny militär rättegångsordning och en ny militär strafflag. Det torde icke förefinnas större samband mellan den militära rättegångsordningen och domstolsorganisationen å ena sidan och den militära strafflagen å

Ang. strafflag för krigsmakten m. m. (Forts.)

den andra än mellan den civila strafflagen och vår vanliga rättegångsordning. Jag har emellertid icke hört ifrågasättas, att dessa båda ämnen skulle behöfva behandlas samtidigt.

Emellertid ligger saken nu så, att intet resultat för närvarande lärer kunna vinnas. Det finnes ingen utsikt, att Riksdagens beslut i denna sena timme af dess samvaro skall blifva något annat än bifall till utskottets förslag. Arbetet måste således upptagas på nytt för att i sinom tid det hela skall komma fram på en gång, och jag vill uttala den förhoppningen, att det då icke måtte befinnas blifva för mycket. Lagutskottet har uttalat en förhoppning, att förslaget i sin helhet skulle föreläggas nästa års Riksdag eller, om detta icke kunde ske, 1910 års riksmöte. Med den kännedom jag har om, huru svårt det är att få ett förslag utarbetadt och genomgånget af de granskande myndigheterna, vågar jag icke yttra mig om den tid, inom hvilken ett sådant förslag kan blifva färdigt; ännu mindre kan jag lofva, att förslaget skall kunna ligga på bordet nästa riksdag, äfven om jag, såsom min afsikt är, utan dröjsmål låter arbetet börja.

Vidare anfördes ej. Hvad utskottet hemställt bifölls af kammaren.

§ 6.

Om ändring i förordningen om kyrkostämma m. m.

Därnäst i ordningen fanns å föredragningslistan upptaget lagutskottets utlåtande n:o 61, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse af §§ 32 och 41 i nådiga förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 samt §§ 34 och 43 i nådiga förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863 jämte inom Riksdagen i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning af *punkten 1*, angående förslag till lag om ändring i vissa delar af förordningen om kyrkostämma m. m., yttrade

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Hammarskjöld: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet endast för att tillkännagifva, att jag icke har några invändningar att göra mot de ändringar, som utskottet gjort i Kungl. Maj:ts proposition, utan att jag för min del accepterar desamma.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 7.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m.

Till behandling förelåg härefter lagutskottets utlåtande n:o 62, i anledning af väckta motioner dels om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående kommunal rösträtt för gifta kvinnor, dels ock om ändring i vissa delar af förordningen om kommunalstyrelse på landet m. m.

Lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom Andra Kammaren afgifna och till utskottet hänvisade motioner, nämligen n:o 126 af herr *K. A. Staaff m. fl.*, n:o 144 af herr *K. H. Branting m. fl.* och n:o 146 af herr *C. A. Lindhagen m. fl.*

I den af herr *Staaff m. fl.* väckta motionen hemställdes, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för nästa lagtima Riksdag framlägga förslag till sådana ändringar i kommunalförfattningarna, att gift kvinna, hvilken ej på grund af att hon själf vore skattepliktig ägde kommunal rösträtt, men hvars man vore kommunalt röstberättigad, måtte erhålla *en* röst.

Herr *Branting m. fl.* föreslogo i sin motion, att Riksdagen ville

dels hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för Riksdagen snarast möjligt af förslag till reform af den kommunala rösträtten, byggd på grundvalen af allmän och lika rösträtt för såväl män som kvinnor;

dels ock, intill dess dylikt förslag kunde blifva genomfördt, för sin del antaga, bland annat, nedannämnda förändringar af vissa paragrafer i följande kommunala författningar:

Förordningen om kommunalstyrelse på landet.

8 §.

Enhvar välfrejdad svensk undersåte, som är medlem af en kommun, uppnått 21 års ålder samt enligt § 57 är förbunden att erlägga skatt till kommunen och icke häftar för kommunalutskylder, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderåret, är berättigad att deltaga i kommunalstämmans öfverläggningar och beslut.

Hvad ofvan stadgats äger ock tillämplighet på gift kvinna, som uppfyller ofvannämnda betingelser. För fastighet, som innehafves af landbo eller arrendator, röstar innehafvaren. Den, som står under förmynderskap, må ej utöfva rösträtt.

9 §.

Vid omröstning tillkommer hvarje röstande en röst.

Förordningen om kommunalstyrelse i stad.

11 §.

Enhvar välfrejdad svensk undersåte, som är medlem af en stadskommun, uppnått 21 års ålder samt enligt § 57 är förbunden att erlägga skatt och icke häftar för statsutskylder, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderåret, är berättigad att vid allmän rådstuga deltaga i öfverläggningar och beslut i alla de staden rörande angelägenheter, hvilka icke enligt rikets grundlagar eller särskilda författningar äro vissa klasser af stadens medlemmar förbehållna.

Hvad ofvan stadgats äger ock tillämplighet på gift kvinna, som uppfyller ofvannämnda betingelser.

Den, som står under förmynderskap, må ej utöfva rösträtt.

12 §.

Vid omröstning tillkommer hvarje röstande en röst.

Förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm.

Motsvarande ändringar som i fråga om kommunalstyrelse i stad.

Förordningen om landsting.

7 §.

Valbar till landstingsman är enhvar inom landstingsområdet kommunalt röstberättigad man eller kvinna, som uppnått 25 års ålder.

Uti motionen n:o 146 hemställde herr *Lindhagen m. fl.*, att Riksdagen ville dels hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för Riksdagen snarast möjligt af förslag till en reform af den kommunala rösträtten, byggd på grundvalen af allmän och lika rösträtt för såväl män som kvinnor;

dels ock, intill dess dylikt förslag kunde blifva genomfördt, för sin del uti de delar af gällande kommunalförfattningar, i hvilka vid 1907 års riksdag beslötos tillägg och ändringar, antaga nedannämnda förändringar:

Förordningen om kommunalstyrelse på landet.

4 §.

Medlem af en kommun på landet är enhvar, som där är mantalsskrifven.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

8 §.

Enhvar välfrejdad svensk undersåte, som är medlem af en kommun, uppnått 21 års ålder samt enligt § 57 är förbunden att erlägga skatt till kommunen och icke häftar för kommunalutskylder, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderåret, är berättigad att deltaga i kommunalstämmans öfverläggningar och beslut. Enahanda rättighet tillkommer hvarje välfrejdad kvinna, som är medlem af en kommun, uppnått 21 års ålder och är gift med välfrejdad, till myndig ålder kommen svensk man, som är förbunden att erlägga kommunalskatt.

Den, som står under förmynderskap, må ej utöfva rösträtt.

11 §.

Hvarje röstberättigad äger en röst.

Där — — — — — — — — grunden.

Förordningen om kommunalstyrelse i stad.

3 §.

Medlem af stadskommun är enhvar, som där är mantalsskrifven.

9 §.

Enhvar välfrejdad svensk undersåte, som är medlem af en stadskommun, uppnått 21 års ålder samt enligt § 57 är förbunden att erlägga skatt och icke häftar för stadsutskylder, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderåret, är berättigad att vid allmän rådstuga deltaga i öfverläggningar och beslut i alla de staden rörande angelägenheter, hvilka icke enligt rikets grundlagar eller särskilda författningar äro vissa klasser af stadens medlemmar förbehållna. Enahanda rättighet tillkommer hvarje välfrejdad kvinna, som är medlem af en kommun, uppnått 21 års ålder och är gift med välfrejdad, till myndig ålder kommen svensk man, som är förbunden att erlägga kommunalskatt.

Den, som står under förmynderskap, må ej utöfva rösträtt.

12 §.

Enhvar, som är röstberättigad vid allmän rådstuga, äger en röst.

Förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm.

2 §.

Medlem af kommunen är enhvar, som där är mantalsskrifven.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

7 §.

Enhvar välfrejdad svensk undersåte, som är medlem af kommunen, uppnått 21 års ålder samt enligt § 40 är förbunden att till kommunen erlägga skatt och icke häftar för stadsutskylder, som förfallit till betalning under sistförflutna kalenderåret, är berättigad att i val af stadsfullmäktige deltaga. Enahanda rättighet tillkommer hvarje välfrejdad kvinna, som är medlem af en kommun, uppnått 21 års ålder och är gift med välfrejdad, till myndig ålder kommen svensk man, som är förbunden att erlägga kommunalskatt.

Den, som står under förmynderskap, må ej utöfva rösträtt.

9 §.

Vid valet äger hvarje röstande en röst.

Förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd.

6 §.

Vid omröstning följes på landet hvad för kommunalstämma och i stad hvad för allmän rådstuga stadgadt är i afseende på rösträtts utöfning och öfverlåtande på annan person.

Förordningen om landsting.

10 §.

För att kunna till landstingsman väljas erfordras att hafva uppnått 25 års ålder, vara inom länet boende och äga utöfva rösträtt inom det valdistrikt, för hvilket valet sker. Till landstingsman kan ock väljas kvinna, gift eller ogift, som uppfyller därför stadgade betingelser.

24 § mom. 1.

Landstingsman eller suppleant äger i godtgörelse för inställelse vid landstingets möte åtnjuta dagtraktamente med sex kronor om dagen för den tid, som mötet varar och som oundgängligen åtgår till resan, fram och åter, äfvensom ersättning för själfva resekostnaden, beräknad efter skjutslega för en häst, där icke järnväg är att tillgå eller ångbåtslägenhet begagnas, men efter afgiften i andra klassens vagn på järnväg, där sådan finnes, och för en hyttplats eller, när hyttplats ej förekommer, en salongsplats på ångfartyg, där resan såmedelst sker.

Utskottet hemställde,

a) att herr Staaffs m. fl. motion, n:o 126,

b) att herr Brantings m. fl. motion, n:o 144, samt

c) att herr Lindhagens m. fl. motion, n:o 146, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Reservationer hade afgifvits:

beträffande mom. a):
af herrar *Zetterstrand*, *Jansson* i Edsbäcken och *Pettersson* i Södertälje;

beträffande mom b):
af herr *Persson* i Malmö; samt

beträffande mom. c):
af herr *Lindhagen*.

Efter uppläsandet af utskottets hemställan i *mom. a)* begärdes ordet af:

Herr Zetterstrand, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Herr Staaff med flera hafva i motion hemställt, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för nästa lagtima Riksdag framlägga förslag till sådana ändringar i kommunalförfattningarna, att gift kvinna, hvilken ej på grund af att hon själf är skattepliktig äger kommunal rösträtt, men hvars man är kommualt röstberättigad, måtte erhålla *en* röst. Ett antagande af en dylik lagändring skulle, enligt motionärernas mening, dels innebära ett principiellt erkännande af den gifta kvinnans rösträtt och dels skulle stadgandet om kvinnans valbarhet till kommunala uppdrag därigenom blifva väsentligt utvidgadt. Dessa båda skäl hafva synts mig så starka, att jag med anledning af dem yrkat, att utskottet skulle hemställa, att förevarande motion måtte vinna Riksdagens bifall. Utskottet har emellertid gjort ett par invändningar särskildt beträffande denna motion. Den ena af dessa är, att det skulle vara något oegentligt att nu införa en annan princip, än som hittills gällt för förvärfvande af kommunal rösträtt. Vikten och betydelsen af denna invändning vill jag icke underkänna, men jag tror dock, att man icke bör för högt uppskatta densamma. Utskottet invänder vidare, att det skulle vara öfverflödigt att nu vidtaga denna lagändring, då syftemålet med densamma delvis redan vunnits genom den ändring i bevillningsförordningen, som nyligen af Riksdagen antagits och hvilken går ut på, att hustru alltid skall taxeras för inkomst af beskaffenhet, att hon äger rätt ensam däröfver råda. Denna invändning, som af utskottet anförts mot herr Staaffs med flera förslag, utgör i stället, såvidt jag kan förstå, ett mycket starkt skäl för antagande af detta förslag. Det förefaller mig nämligen mycket egendomligt, att, då Riksdagen för kort tid sedan fattat det af mig nu omnämnda beslutet om ändring i bevillningsförordningen och då genom detta beslut en stor mängd hustrur, exempelvis en mycket stor del af till exempel statkarlarnas hustrur, hvilka ju i regel hafva någon biförtjänst med mjölkning eller annat utarbete, skola erhålla kommunal rösträtt, det förefaller mig underligt, säger jag, att, då dessa jämte en hel del kvinnor tillhörande arbetare-

klassen i städerna skola få kommunal rösträtt, i regel alla hustrur till hemmansägare och borgare i städerna blifva uteslutna och icke komma i åtnjutande af denna rösträtt. Den ömhet och månhet man visat mot en viss samhällsklass' hustrur bör man, synes det mig, visa äfven mot öfriga, och jag tror, att den utväg, som motionärerna anvisat, är synnerligen lämplig för att taga ut steget på en gång och försöka att konsekvent genomföra detsamma. Med anledning af hvad jag nu yttrat beträffande denna fråga, skall jag, herr talman, be att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till den af herr Staaff med flera väckta motionen.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Då jag i denna fråga har tillhört utskottets majoritet, skall jag be att få säga några ord till försvar för den ståndpunkt utskottet intagit. Äfven jag anser det vara gagneligt att utvidga den gifta kvinnans inflytande på kommunens allmänna angelägenheter och bereda henne ökadt tillfälle att där utöfva rösträtt. Men jag har den uppfattningen, att, så länge vi ännu i vår kommunallagstiftning hafva kvar — och detta komma vi att ha, äfven om det nu hvilande kommunallagförslaget blir antaget — den nu gällande principen i fråga om röstvärdets beräkning, den af motionärerna föreslagna vägen icke är den rätta. Meningen är nämligen att här införa en ny princip för en viss klass medborgare, de gifta kvinnorna, den principen nämligen, att det skall blifva en röst för en person. Detta är en med vår nuvarande kommunala lagstiftning fullkomligt heterogen princip, mot hvilkens införande, förutom teoretiska betänkligheter, äfven praktiska betänkligheter kunna hysas. Jag vill påvisa en sådan, hvilken för öfrigt en af motionärerna, herr Lindhagen, vidrört, nämligen denna: Huru går det, därest mannen, på hvilkens skattskyldighet hustruns rösträtt skulle grunda sig, icke betalar sina utskylder och sålunda förlorar sin rösträtt? Kvinnans rösträtt är icke bestämd efter utskylder. Kommer då kvinnan i ett dylikt fall att förlora sin rösträtt eller skulle hon, såsom den nämnde motionären anser, i alla fall få behålla densamma? Detta är ju *en* svårighet, och flera torde nog yppa sig, beroende på, att den princip, som skulle fastställas, är heterogen i förhållande till de principer, som för öfrigt gälla och som äfven med antagande af det hvilande förslaget skola komma att gälla i afseende på kommunallagstiftningen. Ett gifvetvis mycket mera konsekvent sätt, mot hvilket från lagstiftningssynpunkt icke några anmärkningar kunna framställas, är att, såsom de båda andra grupperna motionärer, herrar Branting med flera och herrar Lindhagen med flera, föreslå, införa personlighetsprincipen såsom grund öfver hela linjen.

Nu frågar jag: Hvad är det man vill vinna med dessa förslag? Man säger, att man först och främst vill vinna, att principen om gift kvinnas rösträtt blir införd i lagstiftningen. Den principen är dock redan införd. Den gifta kvinnan har redan rösträtt

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

i kommunala angelägenheter under samma betingelser som mannen, nämligen att hon skattar till kommunen. Detta har ju nu ytterligare underlättats genom de ändringar i bevillningsförordningen, som af årets Riksdag antagits. Principen om gift kvinnas rösträtt i kommunala angelägenheter är således redan införd, och man behöfver icke antaga detta förslag för att få den principen fastslagen.

Vidare vill man vinna, säger man, att den gifta kvinnan skall bli valbar till kommunala nämnder och förtroendeposter. Ja, hvilka nämnder och förtroendeposter är det man tänker på? Hvad särskildt sådana betydande delegationer som fattigvårdsstyrelse, byggnadsnämnd och hälsovårdsnämnd beträffar, så sammanhänger rättigheten att väljas såsom ledamot i dessa icke med den kommunala rösträtten, ty äfven personer utan kommunal rösträtt kunna där inväljas. Huruvida gift kvinna nu kan inväljas i dessa nämnder, torde visserligen icke vara så alldeles klart, men om hon icke nu är valbar, blir hon det icke mera därigenom att vi antaga motionen. Ty möjligheten eller omöjligheten för henne att inväljas beror på andra omständigheter, nämligen vår nu gällande äktenskapslagstiftning. På det området är det oändligen mycket viktigare, äfven ur denna synpunkt, liksom för öfrigt ur alla synpunkter, att gå kvinnornas önskningar till mötes. Jag har själf varit med och motionerat i den frågan till förmån för den gifta kvinnan, och detta anser jag vara en mycket viktigare reform än den förevarande. Den ligger nu på regeringens bord, och man har all anledning att hoppas, att lagberedningen härnäst skall få taga den saken i öfvervägande.

Särskildt hvad fattigvårdsstyrelsen beträffar, söker man nu bereda kvinnorna mera plats. Jag talar nu icke om de fall, då fattigvårdsstyrelsen utgöres af kommunalnämnden, ty där råder ett särskildt förhållande, till hvilket jag strax skall komma. Med afseende på fattigvårdsstyrelsen arbetar man, som jag sade, lifligt för att kvinnan, och särskildt den gifta kvinnan, skall komma till användning; och inom den fattigvårdskommitté, där jag har äran vara ordförande, har man till mycket allvarligt dryftande upptagit spörsmålet, hur man skall kunna få in henne som ledamot i fattigvårdsstyrelsen. De svårigheter, man i detta afseende laborerar med, sammanhänga just med den gällande äktenskapslagstiftningen.

Däremot är det gifvet, att man med den ifrågasatta lagstiftningen skulle bereda kvinnan plats i kommunalnämnden, men jag undrar högeligen, om detta kan vara så särskildt angeläget, att man fördenskull bör beträda denna egendomliga väg.

Den talare, som näst före mig hade ordet, vidrörde, att denna fråga skulle ha så stor praktisk betydelse och att, då genom den nya bevillningsförordningen statkarlars hustrur kunna tänkas få kommunal rösträtt, man genom bifall till denna framställning skulle gifva äfven hemmansägarnes hustrur samma rätt. Vi ha emellertid ännu icke sett, hur pass stor verkan den antagna ändringen i bevillningsförordningen kommer att medföra med afseende på statare

hustrurna. Den torde icke bli mera afsevärd. Men mig synes för öfrigt, att det är bra litet man vinner genom detta stadgande, att gift kvinna skulle få en röst bredvid sin man, om han äger kommunal rösträtt; och jag kan icke tänka mig, att denna diminutiva rösträtt skulle komma till någon vidare praktisk användning, utan det skulle nog, föreställer jag mig, komma att inskränka sig till mycket sällsynta fall. Jag är af den mening, att med detta förslag blir det, om jag så får säga, hvarken »hackadt eller malet» i afseende på kvinnans kommunala rösträtt, och att man sålunda af både teoretiska och praktiska skäl icke bör slå in på den väg, som här blifvit anvisad.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

På grund af dessa nu anförda skäl skall jag för min del be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Widén förenade sig herrar *Sandén* och *Emthén*.

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman, mina herrar! I Riksdagens skrifvelse den 17 maj 1907 i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i kommunalförordningarna uttalade sig Riksdagen angående kvinnas valbarhet till kommunala förtroendeposter sålunda: »Redan nu kan kvinna inväljas i fattigvårdsstyrelse och skolråd, fosterbarnsnämnd och barnavårdsnämnd samt, i Stockholm, i fattigvårdsnämnden, folkskoleöfverstyrelsen och styrelsen för stadens arbetsförmedling. Den verksamhet, kvinnan hittills utöfvat i det kommunala lifvet, har till fullo ådagalagt, att den kvinnliga erfarenheten och dugligheten äro för detsamma till stort gagn. Särskildt i fattigvårdsarbetet har hennes omtanke och plikttrohet gjort en synnerligen god insats. Och med det allt lifligare intresse, kommunerna i våra dagar måste ägna åt skilda sociala spörsmål, skall ock kvinnans deltagande i den kommunala förvaltningen visa sig mer och mer värdefullt. Riksdagen har sålunda icke tvekat att, i anledning af inom Riksdagen väckta motioner, för sin del antaga sådana ändringar i förordningarne om kommunalstyrelse och i förordningarne om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd, som göra kvinna valbar till ordförande och vice ordförande i kommunalstämma, till stadsfullmäktig, till ledamot af drätselkammare eller drätselnämnd o. s. v.»

Om Riksdagens ifrågavarande beslut blir lag, komma således kvinnor, som äro kommunalt röstberättigade, att vid 25 års ålder äfven bli valbara till kommunala förtroendeposter. Då frågas: hvilka kvinnor kommer denna förmån till godo? Jo, enligt hittills gällande lagstiftning hufvudsakligen endast ogifta, frånskilda och änkor. Nu har visserligen Riksdagen i år fattat ett beslut, som gör det möjligt för alla gifta kvinnor, som hafva egen fastighet eller inkomst, att på grund däraf få egna debetsedlar samt därmed också kommunal rösträtt. Men det är väl ändå endast ett fåtal gifta kvinnor, som på denna grund komma att bli röstberätti-

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

gade och följaktligen valbara. Såsom lagutskottets vice ordförande redan anmärkt, måste det då komma att framstå egendomligt, att vissa gifta kvinnor, t. ex. torparehustrur, skulle få kommunal rösträtt och valbarhet, men andra, t. ex. hemmansägarehustrur, skulle komma att sakna sådan.

Flertalet af de gifta kvinnorna skulle således icke få kommunal valbarhet. Man kan ju säga, att detta är i sin ordning, ty kvinnan har annat att göra än att sköta de kommunala angelägenheterna, och det är viktigare, att hon sköter om barnen, kokar mat och stoppar strumpor än ser till, hur våra kommunala angelägenheter vårdas. Köket och barnkammaren ha svårare att undvara henne än kommunalnämnden och öfriga kommunala styrelser. Det är klart, att det ligger mycken sanning i den invändningen. Helt visst är det ännu så i vårt land, att flertalet af de gifta kvinnorna måste få sin gärning hufvudsakligen förlagd till hemmet, och det skulle vara orätt både mot kvinnorna och samhället, om man sökte tvinga dem därifrån ut i samhällsarbetet. Men något sådant var ingalunda meningen med Riksdagens skrifvelse i fjol, och icke heller kan jag se, att det är meningen med de motioner, som nu föreligga. Å andra sidan kan det icke förnekas, att det förekommer fall, då gifta kvinnor ha tid öfrig för det kommunala arbetet, och där så är förhållandet, skulle jag nästan vilja tro, att de gifta kvinnorna i allmänhet ha större förutsättningar att kunna göra nytta än de ogifta.

Att de gifta kvinnorna ändå till största delen äro uteslutna från den kommunala rösträtten, som är ett villkor för den kommunala valbarheten, kan därför icke vara riktigt. Det är för sådana fall, där den gifta kvinnan har tid öfrig för det kommunala arbetet, som såväl Riksdagens skrifvelse i fjol som dessa förslag äro afsedda. Hvad särskildt herr Staaffs motion beträffar, hvilken äfven jag undertecknat, så afser den just att bereda verkställighet i större utsträckning af det program, som utvecklas i Riksdagens skrifvelse den 17 maj 1907.

Då man nu skall söka realisera denna tanke, uppstår emellertid en formell svårighet. Det visar sig nämligen vara ganska kinkigt att passa in de gifta kvinnorna utan egna debetsedlar i den gällande kommunala röstskalan, ty den kommunala röstskalan är ju affattad efter skattskyldigheten, och de gifta kvinnor, som icke hafva egna debetsedlar, kunna på *sådan* grund icke få någon rösträtt.

Hvad skall man då göra? Jo, ett förslag har varit uppe, som gått ut därpå, att man skulle anse, att en mans inkomster tillkomme till hälften honom själf och till hälften hustrun. I öfverensstämmelse därmed skulle då skattskyldigheten anses hvila till hälften på honom och till hälften på henne samt i följd däraf rösträtten i de kommunala angelägenheterna halfveras mellan makarna. Mot detta förslag har ju med rätta invändts, att det är synnerligen godtyckligt, och det kan icke heller förnekas, att så förhåller sig, frånsedt att det har en del andra praktiska olägenheter.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Man har då i stället sagt, att hustruns arbete inom hushållet har ett ekonomiskt värde. Detta värde bör taxeras efter någon viss måttstock, olika inom olika ekonomiska klasser, och sedermera bör hustruns skattskyldighet med begagnande af denna måttstock afproportioneras efter det ekonomiska värde, som hennes arbete i hushållet kan anses äga inom den ena eller den andra familjen. I öfverensstämmelse med hennes sålunda utrönta skattskyldighet skulle en del af mannens rösträtt i de kommunala angelägenheterna öfverflyttas på hustrun. Man behöfver endast redogöra för denna utväg för att inse, att den praktiskt taget är så godt som absolut outförbar.

När det sålunda visar sig, att det är mycket svårt eller nästan omöjligt att finna någon lämplig grund för att tilldela hustrun rösträtt med den nuvarande kommunala röstskalan, har man gått öfver på en annan bog. Man har i stället för att försöka lösa de svårigheter, som nu antydts, huggit af dem och sagt: Vi gifva icke alls något flertal röster åt de gifta kvinnorna; de få endast en personlig röst under förutsättning att deras män äro kommunalt röstberättigade. Därigenom har man erkänt principen om de gifta kvinnornas rösträtt och valbarhet.

Mot detta förslag invänder lagutskottet: Detta är principvidrigt, det är oegentligt, det strider mot systemet. Häri har lagutskottet naturligtvis alldeles rätt. Men jag skulle vilja fråga: Hur ofta händer det icke, att i lagstiftningen en ny princip vinner inträde på ett område, som förut reglerats af en annan princip, och att denna nya princip undantränger den gamla principen, icke i ett slag, utan steg för steg, så småningom? Då uppstår en öfvergångstid, under hvilken man kan säga, att det råder en viss dualism på detta område, att lagstiftningen på detta område regleras af två i viss mån stridiga principer. Detta är ju något teoretiskt mindre tilltalande och kan ju ibland leda till ganska stora praktiska olägenheter. Men det kan också hända, att svårigheterna hufvudsakligen visa sig vara af teoretisk art och att man i praktiken reder sig ganska bra. Man får jämka det ena efter det andra, tills den nya grundsatsen visar sig stark nog att alldeles tränga ut den gamla.

Nu undrar jag, om icke i detta fall de olägenheter, man har talat om, så godt som uteslutande äro af teoretisk art. Den föregående ärade talaren nämnde visserligen, att man skulle få att lösa den praktiska svårigheten, huruvida en hustru, hvars man saknar kommunal rösträtt på grund af uraktlåten skattebetalning, skall hafva rösträtt eller icke. Det förefaller mig, som om denna svårighet icke vore så alldeles olöslig. Det riktigaste vore, såvidt jag kan förstå, att hustrun i ett sådant fall icke förlorade sin rösträtt. Men anser man, att sådant är motbjudande, låter det sig väl göra att fastslå, att hustrun i ett dylikt fall förlorar sin rösträtt, att således mannens försummelse att betala utskylderna medför förlust af rösträtten äfven för hustrun.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Öfver hufvud taget torde dessa svårigheter icke vara oöfvervinneliga.

Nu sades också, att det skulle vara så ofantligt litet vunnet härmed. Men det är icke litet vunnet, när man fått ett underlag för den gifta kvinnans valbarhet, som i denna fråga är hufvudsaken; och för öfrigt vill jag nämna, att kvinnorna själfva, hvilkas rätt det gäller, hafva förklarat sig vara fullt tillfredsställda med det principiella erkännande af deras rätt, som ett sådant steg skulle innebära. Då så är fallet och då man med tanke på Riksdagens skrifvelse i fjol tycks vara ense om det lämpliga och rätta i att bereda kvinnan plats i det kommunala lifvet, förefaller det mig, som om det skulle vara i sin ordning att bifalla den af herrar Zetterstrand, Jansson i Edsbäcken och mig afgifna reservationen.

Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till denna reservation.

Herr *Hörnstén* instämde häruti.

Herr Branting: Då det här artar sig till en något vidlyftigare diskussion redan vid denna punkt, skall jag be att med herr talmannens tillåtelse få med ett par ord upptaga till bemötande äfven de invändningar, som lagutskottet gjort mot den af mig m. fl. framburna motionen.

Hela denna fråga innebär ju i viss mån en konsekvens af det förslag, som framförts i afseende å den politiska rösträtten och som kammaren redan har behandlat. Så till vida står ju lagutskottets nu gjorda hemställan, särskildt beträffande den af mig framburna motionen, i öfverensstämmelse med både föregående hemställanden i afseende å den politiska rösträttens ytterligare utsträckning utöfver det hvilande förslaget och kammarens beslut i denna fråga. Jag skall därför redan på förhand be att få säga, att jag icke för min del ämnar besvära kammaren med en förnyad votering rörande de yrkanden, som äro gjorda i vår motion.

Men jag kan icke underlåta att framhålla den argumentering, som lagutskottet här har begagnat. Utskottet betonar med synnerlig skärpa, att det »enligt utskottets uppfattning icke bör ens ifrågasättas att ånyo ändra den kommunala röstskalan, innan de redan beslutade ändringarna däri trädt i kraft.» Jag förutsätter, att den, som på detta sätt ställer sig på den grundvalen, att man icke bör ändra eller jämka på en lag, innan den ännu trädt i kraft, omöjligt kan hafva velat vara med om sådana ändringar och jämkningar, som vi i lördags hade under behandling i afseende å en annan lagstiftning af genomgripande vikt, nämligen tryckfrihetsförordningen, och att således lagutskottets samtliga medlemmar — utom reservanterna, hvilka ju äro fria — samt särskildt de från Första Kammaren måste hafva med synnerlig skärpa uppträdt mot de föreslagna ändringarna i och tilläggen till den lag mot den antimilita-

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

ristiska propagandan, hvarom då var fråga, oaktadt denna lag ännu icke hade trädt i kraft. Beklagligtvis hafva emellertid åtminstone tidningarna icke haft något att förmäla om att utskottets medlemmar, när det gällde denna sak, vidhållit den princip, som de här med sådan skärpa hafva framfört gentemot en misshaglig motion i afseende å rösträtten.

Att själfva den principen är ohållbar, är en sak för sig. Den är af dem i alla fall framförd och bör således för dem vara bindande. För min del må jag bekänna, att jag anser, att det tvärtom förhåller sig så att, om en lag blifvit antagen, men man har anledning att få densamma förbättrad, det väl är allt skäl att söka genomföra en sådan förbättring.

Nu sades här af en talare, som motsatte sig icke blott de yrkanden, som af mig och medmotionärer samt herr Lindhagen framförts i afseende å den allmänna och lika rösträtten, utan äfven herr Staaffs förslag, att detta förslag skulle vara »hvarken hackadt eller malet». Jag för min del kan dock icke se saken på detta sätt, utan förslaget innebär verkligen ett ganska beaktansvärdt framsteg i afseende å utvidgningen af kvinnans rättigheter på ett område, där litet hvar i sitt stilla sinne ändå erkänner, att det är ganska befogadt, att dessa rättigheter utvidgas, nämligen inom det kommunala lifvet. Det är sant, att principen redan kan i viss mån sägas vara erkänd så till vida, som gifta kvinnor kunna hafva kommunal rösträtt, men denna tillkommer dem då icke alls i egenskap af gifta kvinnor, utan därför, att de då förfoga öfver någon särskild förmögenhet eller särskild inkomst, hvaröfver de själfva hafva bestämmanderätten. Det är under dessa förhållanden dock en högst betydlig utvidgning af principen, som man skulle göra i rätt riktning, om man ginge in på den grundsats, som de liberala motionärerna här hafva framhållit, då de vilja gifva den gifta kvinnan rösträtt, oafsedt huruvida nämnda villkor och förutsättning äro uppfyllda eller ej.

Det är redan betonadt, att enligt de nu gällande bestämmelserna det väsentligen är de ogifta kvinnorna, som komma i åtnjutande af kommunala rättigheter. Med allt erkännande af de starka skäl, som tala för att man icke alls bör i kommunalt afseende göra skillnad mellan man och kvinna, som båda äro skattebetalare, vill jag dock för min del uppriktigt säga ifrån, att det förefaller mig vara ett olyckligt särskiljande inom kvinnovärlden själf, om man systematiskt skjuter fram endast de ogifta kvinnorna (samt en och annan af deras gifta medsystrar i undantagsställning) till rättigheter, men lämnar det stora flertalet gifta kvinnor utan. De former af feminism, hvilka slå öfver eller tendera att slå öfver till motsättning mot mannen, till ett slags fientlighet rent af, kunna bäst dämpas och skjutas tillbaka därigenom, att äfven det stora flertalet gifta kvinnor får komma i åtnjutande af de rättigheter, på hvilka de såsom medborgare hafva befogade anspråk.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Nu har det också sagts, att den ändring af bevillningsförordningen, som nyss antogs och som innebär, att hustru alltid skall taxeras för inkomst af beskaffenhet, att hon äger rätt att ensam däröfver råda, skulle vara ett så betydligt steg, att det icke vore skäl att gå vidare. Jag skall begagna detta tillfälle att här offentligt rätta ett missförstånd, som rätt mycket låg bakom den tankegång, för hvilken jag gjorde mig till målsman, när denna fråga behandlades här i kammaren, då jag motsatte mig ett fullständigt godkännande af Kungl. Maj:ts förslag. Det förhåller sig nämligen, efter hvad jag sedermera fått klargjordt, beträffande dessa tämligen invecklade förhållanden verkligen så, att de gifta kvinnorna enligt Kungl. Maj:ts förslag komma att få kommunal rösträtt, så snart de betala någon, äfven den obetydligaste skatt för inkomst. På dem kommer således icke, såsom jag för min del då föreställde mig, att tillämpas bestämmelsen om bevillningsfritt afdrag, utan detta afdrag gäller för makarne samfäldt. Det är alltså ett undantag från de vanliga bestämmelserna, som här kommer att göra sig gällande. Den reform, som då genomfördes, har följaktligen något större räckvidd, än jag hade klart för mig, det vill jag medgifva; men i alla fall kvarstår det förhållandet, att *det stora flertalet* af gifta kvinnor icke har en sådan verksamhet utomhus, att de kunna uppvisa någon beskattningsbar inkomst därutaf, och att således för det stora flertalet af gifta kvinnor, hvilkas tid blifver fullt upptagen af deras verksamhet i hemmet, sker ett tillbakasättande, då de icke på något sätt kunna få göra sin röst gällande i det kommunala lifvet, under det att däremot deras medsystrar, som förtjäna något litet vid sidan af sin verksamhet i hemmet, få en sådan rättighet. Det synes mig, som om detta också innebär ett underkännande, i ganska officiell form gifvet, af den insats af den gifta kvinnan, som utföres i hemmet, och af dess betydelse för hela samhällslifvet. Ett sådant underkännande vill jag för min del icke vara med om.

Jag tror alltså, att äfven ett bifall till herr Staaffs förslag skulle vara till gagn och nytta, och jag kommer för min del, då jag i motsats mot herr Widén icke anser detta vara en obetydlig halfmesyr, från hvilken vi hellre böra afstå, att gifva min röst för detsamma. Detta har jag velat redan vid föredragningen af denna punkt anföra.

Herr Staaff: Jag skall, herr talman, blott anhålla att såsom motionär i denna fråga få säga några ord.

Jag vet icke, om jag fullkomligt rätt uppfattade herr Widén, då han sade, att det vore en ny princip, som man ville införa. Jag vill icke neka till att detta till en viss grad kan äga sin riktighet. Men det äger icke sin riktighet, om man menar, att man vill parallellt med den princip, som nu gäller för den kommunala rösträtten, införa en ny, nämligen personlighetsprincipen, ty det förekommer i detta afseende icke någon parallellism, så som vi

tänkt oss saken. Det heter i vår motion, att vi hemställa »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbeta och för nästa lagtima Riksdag framlägga förslag till sådana ändringar i kommunalförfattningarna, att gift kvinna, hvilken ej på grund af att hon själf är skattepliktig äger kommunal rösträtt, men hvars man är kommunalt röstberättigad, måtte erhålla *en* röst.» Det är således på mannens kommunala rösträtt, som äfven hustruns hvilar, och mannens kommunala rösträtt hvilar allt igenom på inkomsten, på förmögenheten, kort sagdt på penningen. Således är hufvudprincipen fullständigt bibehållen, och den nya principen är införd endast såsom en utväg att förskaffa kvinnorna åtminstone någon rätt, men alltid en rätt, som hvilar på och faller med mannens rätt.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Herr Widén framhöll vidare, om jag icke missuppfattade honom, att det vore vida viktigare att här gifva sig in på frågan om målsmanskapet. Men jag vill framhålla, att i det lagförslag, som Riksdagen har antagit, ehuru villkorligt — beroende på det politiska rösträttsförslagets definitiva upphöjande till grundlag — denna sak ju är iakttagen. Det är uttryckligen förklaradt i denna lag, att gift kvinna, som är röstberättigad, ej på den grund att hon står under mannens målsmanskap skall vara obehörig att utöfva uppdrag, hvarom i lagen är fråga. Denna sak synes mig således redan vara uppmärksammad.

Nu sade herr Widén vidare, att kvinnan icke härigenom vinner så mycket. Men i afseende härå får man väl ändå säga, att kvinnorna själfva kunna vara tämligen goda domare. Jag har läst ett föredrag, som hölls af en framstående kvinnlig rösträttsifrare just om denna sak, och jag fann detta föredrag vara buret af en sådan öfvertygelse och kring däri uttalade tankar samlade sig, enligt hvad jag har mig bekant, en sådan mängd framstående kvinnor, att jag icke kan förbise, att det är ett verkligt, utaf kvinnorna själfva efterlängtadt godt, som man gifver dem genom denna låt vara ganska lilla rätt.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Vi begärde för en tid sedan, att åt kvinnorna måtte kunna förvärfvas politisk rösträtt i samma utsträckning som männens. Det var alltså då en stor och vidsträckt medborgarrätt, som vi för deras räkning begärde. Detta bifölls icke af kammaren. Nu begära vi icke någon stor och vidsträckt rätt. Nu begära vi snarare endast och allenast hvad man skulle kunna kalla en allmosa från de kommunalt röstberättigade männens bord, och jag vågar hemställa, att kammaren icke måtte neka kvinnorna denna allmosa.

Jag ber att få yrka bifall till motionen.

I detta anförande instämde herrar *Lindh* i Gäfle, *Forsberg*, *Anderson* i Baggböle, *Bromée* i Billsta, *Berglund*, *Sundin*, *Larsson* i Göteborg, *Röing*, *Petrén*, *Johansson* i Jönköping, *Johansson* i Öja,

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Beckman i Djursholm, *Warburg*, *Nyström*, *Höjer*, *Söderbergh* i Karlshamn, *Larsson* i Klagstorp, *Karlsson* i Göteborg, *Berg* i Göteborg, *Wijk*, *Thavenius*, *Camitz*, *Eriksson* i Älgered, *Johansson* i Kälkebo, *Karlsson* i Fjäl, *Eriksson* i Rödsta, *Berg* i Stockholm, *Byström* och *Fürst*.

Herr Centerwall: Jag skulle hafva instämt med herr Staaff, om det icke funnits ett par punkter i hans anförande, hvilka jag icke till alla delar kan gilla. Jag skall emellertid be att få tillkännagifva, att jag instämmer i det slut, till hvilket han kommit.

Herr Lindhagen: Herr talman! Ehuru jag är reservant under punkt c), vill jag begagna detta tillfälle att tillkännagifva, att jag kommer att rösta för bifall jämväl till herr Staaffs motion.

Utöfver de synpunkter, som förut framhållits till stöd för herr Staaffs motion, vill jag blott göra två ytterligare anmärkningar.

Herr Widén talade om att detta vore en alldeles ny princip, och han menade, att det vore betänkligt att införa personlighetsprincipen vid sidan om den graderade röstskalan. Då vill jag för det första framhålla, att redan förra Riksdagens beslut att inskränka den kommunala röstskalan i sig självt innebär ett skattande åt personlighetsprincipen. Då man sålunda å ena sidan har sagt, att man med hänsyn till personlighetsprincipen vill inskränka personers rätt att obegränsadt rösta efter förmögenhet, kan man väl lika gärna gå med på det sättet att skatta åt personlighetsprincipen, att man säger, att några medborgare, som icke alls hafva kommunal rösträtt, böra kunna få åtminstone en enda röst. Att helt enkelt proklamera, att det under nuvarande system skulle vara teoretiskt betänkligt att införa personlighetsprincipen, tycker jag verkligen vara ett ur flera synpunkter betänkligt resonemang.

Det andra, som jag skulle vilja påpeka, är, att man icke bör föreställa sig, att här nu är meningen att upprifva något, som blef afgjordt under förra riksdagen, Förhållandet var nämligen, att bland de motioner, som väcktes vid förra riksdagen, hur omfattande de än voro, fanns ingen, som kom att beröra den frågan, huruvida man skulle bereda gift kvinna *redan nu* större kommunal rösträtt. De motioner, som gingo längst, talade om lika kommunal rösträtt för dem, som nu äga den, men därvid blefvo de gifta kvinnorna så godt som alldeles uteslutna; den allmänna rösträtten framfördes i dessa motioner endast i form af ett skrifvelseförslag. Det var ett förbiseende förra riksdagen, att ingen motion i förevarande syfte då väcktes. Däremot framkommo motioner, som ville tillägga den gifta kvinnan valbarhet, och då förklarades af bägge kamrarne, att det vore ett berättigadt kraf, att gift kvinna erhölle kommunal valbarhet för att man skulle få i samhällsarbetet draga nytta af hennes för så beskaffade uppdrag lämpliga egenskaper. Men där fanns ingen motion till hands, som kunde draga ut konsekvensen, att man skulle för ändamålet få

tillgodogöra sig icke blott de ogifta kvinnornas personliga insatser, utan äfven de giftas.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Nu blir Riksdagen för första gången i tillfälle att komplettera sitt beslut förra riksdagen om kvinnans valbarhet med att äfven bereda möjlighet för gift kvinna att kunna väljas genom att göra henne röstberättigad. Herr Widén sade, att hennes valbarhet i alla fall komme att falla på mannens målsmanskap, men, såsom den näst föregående talaren erinrade, Riksdagen har uttryckligen förklarat, att detta icke skall vara något hinder för gift kvinna att väljas.

Nu har en föregående talare här betonat, att ett bifall till motionen också skulle vara ett sätt att i någon mån afböja de allt för stora feministiska sträfvandena. Jag kan gentemot ett sådant yttrande icke annat än för min del säga, att jag icke tror, att kvinnorna i sina sträfvanden hafva inlagt allt för mycket feministisk ensidighet, och i den mån sådant verkligen har förekommit — det kan ju hända, att så i någon mån har skett — tror jag dock, att detta fullkomligt drunknar i den öfversvallande ensidiga maskulinism, som gjort sig gällande gentemot kvinnornas sträfvanden. Det är icke värdt, att vi försöka tro, att vi varit rättvisa eller på något sätt änglar, utan det är tvärtom många och stora försyndelser, som den maskulina ensidiga rättsuppfattningen har att här aftvaga sig.

Nu tyckte herr Widén, att detta vore för litet. När man begärde allmän politisk rösträtt för kvinnorna, sade man, att det var för mycket. När skall det blifva lagom för kvinnorna?

Jag vet verkligen icke, hur man skall komma någon vart i dessa frågor, men jag får verkligen be herrarna att i det stora kalas, till hvilket männen nu gått, kvinnorna åtminstone på något hörn må få vara med. Det är, såsom herr Staaff mycket riktigt uttryckte sig, endast en smula, som skulle falla från männens dukade rösträttsbord. Föreningen för kvinnans politiska rösträtt, som omfattar representanter för olika kvinnliga grupper, har särskildt bedt, att man väl åtminstone måtte kunna göra kvinnorna det lilla medgifvandet, att gifta kvinnor, hvilkas män äro röstberättigade, äfven måtte få åtminstone en röst och därmed också valbarhet till nämnder.

På denna grund skall jag, som sagdt, för min del skänka min röst äfven till herr Staaffs motion.

Häruti instämde herrar *Thylander*, *Larsson* i Lund, *Broomé* i Bårslöf, *Kjellberg* och *Forssling*.

Herr von Schéele: Herr talman! Här har redan af en talare på östgötabänken blifvit påvisadt, att hvad som anföres i slutet af utskottets utlåtande snarare kan och bör användas till förmån för den motion, som föreligger angående kommunal rösträtt för gifta kvinnor, än mot densamma, såsom utskottet gjort. Det synes äfven mig vara följdriktigt att tillerkänna åtminstone den gifta

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

kvinnan, hvilkens man har kommunal rösträtt, jämväl någon sådan, då hon väl kan i regeln antagas tjäna in *något* till huset, fastän det kanske icke låter sig beräknas i reda pengar. Men det vore också mycket önskvärdt, att hon finge den föreslagna rösten för att härigenom bereda henne tillträde till sådana uppdrag, hvartill hon måste erkännas vara alldeles lika kvalificerad, antingen hon är »taxerad för inkomst af beskaffenhet, att hon äger rätt att ensam däröfver råda» eller icke. Jag menar medlemskap i fattigvårds- och skolstyrelse. I och med detsamma en kvinna blifvit kommunalt röstberättigad — låt vara blott genom en enda röst — kan hon ju väljas till sagda viktiga befattningar, men utan sådan rösträtt får hon icke tagas i anspråk för något af dessa just för kvinnan i flere afseenden så passande värf, huru framstående hennes förmåga än må vara.

Vi hade nyligen uti den stad, som jag har äran representera, ett exempel på, huru olyckligt det närvarande förhållandet är. Kyrkostämman önskade enhälligt att till skolrådsledamot välja en gift kvinna, som med rätta ansågs vara synnerligen väl utrustad med hänsyn till skolans hygieniska såväl som pedagogiska uppgifter, enär hon var legitimerad läkare och tillika genomgått högre lärarinneseminariet. Detta skedde ock. Jag får säga, att jag hade icke hjärta att fästa uppmärksamheten på — att detta var stridande mot nu gällande bestämmelser. Jag hoppades, att något öfverklagande icke skulle ske, och att vi följaktligen, till dess det blefve berättigadt, skulle få utan rättsligt skydd åtnjuta den af alla eftersträfvade fördel, som hennes inträde i skolrådet innebar. Men hon själf kände sig — och det kan man mycket väl förstå — obehagligt berörd af att hvilken stund som helst kunna gifva anledning till, att ett beslut inom skolrådet eller på en kyrkostämma, som till afgörande förehaft något, som skolrådet förordat, blefve för hennes skull, såsom ej varande berättigad att sitta i detta råd, öfverklagadt och, om skolrådsbeslutet hängt på hennes röst, möjligen upphäfdt. Det är alltså särdeles nödigt, att man snarast möjligt vidtager de åtgärder, som äro ägnade att förekomma sådana orättvisor och skador, vare sig genom borttagande af det nämnda villkoret eller på det nu föreslagna sättet.

På grund af hvad jag haft äran anföra ber jag, herr talman, få tillstyrka herr Staaffs m. fl. motion.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Jag skulle ha kunnat instämma med herr Widén, men då jag icke det gjorde och då sedermera flera talare uppträdt, som velat häfda principen om rösträtt på det kommunala området för alla gifta kvinnor, så har jag ansett mig böra yttra några ord i frågan.

Jag förstår väl de herrar, som vilja ha personlighetsprincipen erkänd och anse den vara slutmålet, som vi böra komma till på den kommunala rösträttens område. Men vi andra ha icke kommit

så långt ännu här i Riksdagen, och jag tror icke, att vi ens böra komma därhän. Jag vill emellertid fråga den siste ärade talaren, huru han egentligen skall kunna försvara den olikheten, att medan hvarje gift kvinna skall ha en röst, för hvarje gift man skall gälla en graderad skala — ty herrarne såväl i samlingspartiet som i öfrigt ha ju gått med på en sådan, när förra året här förelåg förslag till ändring af den kommunala rösträtten i sammanhang med det nu hvilande grundlagsändringsförslaget angående den politiska rösträtten.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.)

Af denna anledning skulle jag vilja häfda, att de skäl, som lagutskottet här anfört, äro fullkomligt berättigade. Det förefaller mig, som om vi här hade all anledning att afvakta den närmaste tidens erfarenheter. Vi ha ju icke — åtminstone har icke jag gjort det — hört någon, som motsatt sig det förslag, som regeringen i år väckt, om att den gifta kvinna, som har egen inkomst, däröfver hon själf råder, skulle få sin egen debetsedel. Inom bevillningsutskottet ville vi göra den rättigheten fakultativ, och därmed hade vi fått en statistik i detta afseende, för att kunna påvisa, huru många af de gifta kvinnorna, som verkligen åstunda en sådan rättighet. Men med den principfasthet Kungl. Maj:t dref och Riksdagen sedermera fullföljde, så kommer man att sakna den statistiken. Ty nu blir ingen åtskillnad gjord mellan manliga och kvinnliga röstberättigade, som deltaga i de kommunala förhandlingarna. Hade däremot rättigheten blifvit fakultativ, hade man erhållit ett bevismedel, så att man faktiskt kunnat se, huru många, som verkligen äro kommunalt intresserade bland kvinnorna, och man hade då måhända haft ett ytterligare skäl att påvisa. Och alltid hade det ju haft sitt värde att få se, huruvida de bli sannspådda, som säga, att kvinnorna ha ett mycket stort kommunalt intresse, eller de andra, som säga, att det endast i ett högst fåtal fall kan komma i fråga något verkligt ingripande.

Jag tror därför, att man gör klokast i att tills vidare ställa sig på den basis, som fjolårets Riksdag i denna fråga intog. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till lagutskottets hemställan.

Herr Staaff: Då, oaktadt jag i mitt förra yttrande klart angaf hvad motionen går ut på, den föregående ärade talaren på det bestämdaste sätt här inför kammaren uttalat en fullständig misstolkning af vårt yrkande, ber jag att ännu en gång få framhålla och med åberopande af den formulering, som finnes återgifven på sidan 3 uti utskottets utlåtande, bestyrka, att vi icke, såsom herr Lindblad påstod, hafva önskat, att alla gifta kvinnor skola erhålla kommunal rösträtt, och således icke heller hafva ställt oss på den breda personlighetsprincipens grundval, utan endast velat, att sådana gifta kvinnor, hvilkas män äro kommunalt röstberättigade, skola erhålla kommunal rösträtt med en röst.

Herr Lindblads uppfattning är således fullständigt oriktig.

Ang. kommunal rösträtt för gifta kvinnor m. m. (Forts.).

Herr Lindblad i Närlunda: Ja, jag vill då fråga herr Staaff, huru många självförsörjare det är, som icke komma upp till kommunal beskattning. Det fordras 500 kronor i årsinkomst, och därifrån är man berättigad till ett afdrag af 450 kronor, hvadan således en öfverskjutande inkomst af allenast 50 kronor föranleder sådan taxering. Om då en hustru icke tjänar mer än 50 kronor och mannen 450 kronor, ha de i alla fall således tillsammans detta belopp af 500 kronor, och då de hädanefter skola få hvar sin kommunala debetsedel, få de äfven kommunal rösträtt båda två.

Jag tror icke herr Staaff kan göra så stor skillnad på det, om männen äro kommunalt röstberättigade eller icke, och därför säga, att det icke blir allmän rösträtt äfven på det kommunala området, om man går den af honom anvisade vägen. Ty därvid komma alla gifta kvinnor att få rösträtt, nota bene om mannen betalar sina utskylder. Därpå hänger det. Det är ett faktum, att hela den självförsörjande arbetareklassen nu kan kommunalt taxeras.

Herr Staaff: Ja, med afseende på detta sista resonemang, som herr Lindblad anförde, ber jag att få hänvisa honom till statistiken, som tydligt visar, att icke alla svenska män äro kommunalt röstberättigade.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, framställde herr talmannen i öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, proposition dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande moment, dels ock på afslag å berörda hemställan och bifall i stället till den af herr Staaff m. fl. i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen det förstnämnda yrkandet hafva flertalets mening för sig. Votering begärdes likväl, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i mom. a) af utskottets förevarande utlåtande n:o 62, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med afslag å utskottets berörda hemställan bifallit den i ämnet väckta motionen.

Voteringen utföll med 111 ja och 96 nej, hvadan utskottets hemställan blifvit af kammaren bifallen.

Mom. b).

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. c) föredrogs häruppå; och yttrade därvid

Herr Lindhagen: Herr talman! I den förevarande motionen ha motionärerna velat angifva de riktlinjer, som äro en oundviklig konsekvens af det antagna proportionella valsystemet, och vi äro lifligt öfvertygade om att det framtida arbetet på en reformering af den kommunala rösträtten och de kommunala maktförhållandena kommer att förläggas helt och hållet i den riktning, som denna motion anvisar.

Vid sådant förhållande skulle det ha ett visst ändamål att begära votering äfven om en motion sådan som denna, för att få se, huru många röster under nuvarande förhållanden kunna samlas om ett dylikt förslag. Men då denna motion egentligen endast är en konsekvens af ett motsvarande af oss väckt förslag om ändring af rikets grundlagar, och votering om det förslaget här om dagen här ägt rum, skall jag, herr talman, inskränka mig till detta uttalande och icke göra något vidare yrkande.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 8.

Slutligen föredrogs lagutskottets utlåtande n:o 63, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående rätt till fiske i de större insjöarna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets memorial och utlåtande:

n:o 16, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll;

n:o 17, i anledning af väckt motion om ändring af 4 § tryckfrihetsförordningen;

n:o 18, i anledning af väckt motion om ändring af 5 § 2 och 3 mom. tryckfrihetsförordningen; och

n:o 19, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående revision af tryckfrihetsförordningen;

statsutskottets utlåtanden:

n:o 137, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående löneregleringen för rikets universitet och karolinska medikokirurgiska institutet m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

n:o 138, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af anslag till en biologisk undersökning af sjön Tåkern;

n:o 139, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till uppförande af nya byggnader för folkskoleseminariet i Växjö;

n:o 140, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa delar af förra militiebostället Stora Görslöf n:is 12 och 13 med underlydande i Malmöhus län;

n:o 141, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa till förra mönsterskrifvarbostället Glabo n:o 1 med Lilla Saltvik n:is 3 och 5 i Kalmar län hörande områden;

n:o 142, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af tre till kungsladugården Skälby i Kalmar län hörande områden;

n:o 143, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af en till förra militiebostället Sjögården n:o 1 jämte Sjögården n:o 2 i Älfsborgs län hörande lägenhet;

n:o 144, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af åtta lägenheter från förra skvadronschefsbostället Sallerup n:is 1, 6 och 7 i Malmöhus län; och

n:o 145, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med anledning af framställning från magnesitaktiebolaget Tarrekaise beträffande vissa af bolaget arrenderade mineralfyndigheter å kronojord i Norrbottens län;

sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 15, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående kommuns skyldighet i fråga om anställande af barnmorska, dels ock fem med föranledande af propositionen väckta motioner;

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

n:o 27, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande vissa delar af bevillningsutskottets betänkande n:o 24, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående stämpelafgiften;

n:o 28, angående viss ändring i förordningen angående bevillningsafgifter för särskilda förmåner och rättigheter; och

n:o 29, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående en särskild stämpelafgift vid köp och byte af fondpapper;

bankoutskottets utlåtande och memorial:

n:o 4, angående användande af riksbankens vinst för år 1907; och

n:o 5, angående åtgärder för beredande af stadigvarande lokal för riksbankens kontor i Västerås;

andra särskilda utskottets utlåtande, n:o 1, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande af tuberkulossjukvårdsanslalter m. m., dels ock sex med föranledande af propositionen väckta motioner;

första särskilda utskottets utlåtanden:

n:o 4, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning m. m;

n:o 5, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 13 § i förordningen angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning den 31 oktober 1873; och

n:o 6, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 1 § i förordningen angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket den 30 juni 1838;

Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 35, angående herr C. A. Lindhagens motioner n:is 212 och 260 om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående vården af de till lappmarksbefolkningen upplåtna statsskogarne;

Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 36, i anledning af väckta motioner angående skrifvelse till Konungen i fråga om anordnande af en låneanstalt för kommuner inom riket m. m.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *F. Söderbergh* i Karlshamn under den 27 maj,
» *K. G. Karlsson* i Göteborg » » 14 »
» *O. Olsson* i See » » 16 » och
» *G. A. E. Kronlund* » » 16 » .

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,28 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Fredagen den 15 maj.

Kl. 1/2 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 8 och den 9 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial och utlåtanden n:is 16, 17, 18 och 19, statsutskottets utlåtanden n:is 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144 och 145 samt sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 15.

§ 3.

Härefter föredrogs bevillningsutskottets memorial, n:o 27, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande vissa delar af bevillningsutskottets betänkande, n:o 24, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående stämpelafgiften.

Punkten 1.

Den föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Punkten 2.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

§ 4.

Bevillningsutskottets memorial, n:o 28, angående viss ändring i förordningen angående bevillningsafgifter för särskilda förmåner och rättigheter, föredrogs häruppå; och biföll kammaren utskottets i detta memorial gjorda hemställan.

§ 5.

Vidare föredrogos men blefvo ånyo lagda på bordet bevillningsutskottets betänkande n:o 29, bankoutskottets utlåtande och memorial n:is 4 och 5, andra särskilda utskottets utlåtande n:o 1, första särskilda utskottets utlåtanden n:is 4, 5 och 6, Andra Kammarens

fjärde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 35 samt Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande n:o 36.

§ 6.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Asker, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att Andra Kammaren ville besluta, att första särskilda utskottets utlåtanden n:is 4, 5 och 6 skola uppföras på föredragningslistan för det plenum, som inträffar näst efter det att första särskilda utskottets utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition n:o 88 blifvit två gånger bordlagdt.

Denna hemställan bifölls af kammaren.

§ 7.

Anmäldes och godkändes lagutskottets förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen:

n:o 123, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till strafflag för krigsmakten, lag om införande af den nya strafflagen för krigsmakten samt hvad i afseende därå iakttagas skall, lag angående ändring i vissa delar af förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 11 juni 1868, lag angående ändring af 1 och 4 §§ i förordningen angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag, den 30 maj 1873 samt lag angående ändring af 10 § i värnpliktslagen den 14 juni 1901;

n:o 124, i anledning dels af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vård af enskildes skogar inom Gottlands län samt en inom Riksdagen i ämnet väckt motion, dels ock af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående skogsvårdsstyrelse inom Gottlands län, till förordning angående skogsvårdsafgifter inom Gottlands län och till förordning angående ändrad lydelse af 4 och 5 §§ i kungl. förordningen den 24 juli 1903 angående skogsvårdsafgifter; och

n:o 125, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse af §§ 32 och 41 i nådiga förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 samt §§ 34 och 43 i nådiga förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

lagutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 64, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande tillägg till 162 § i lagen den 24 juli 1903 om försäkringsrörelse;

n:o 65, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 27 mom. 1 värnpliktslagen;

n:o 66, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af § 18 mom. 1 och § 52 mom. 2 värnpliktslagen; och

n:o 67, angående arfvode åt den person, som hos lagutskottet anställts att biträda vid handläggningen af Kungl. Maj:ts proposition, n:o 67, med förslag till strafflag för krigsmakten, lag om införande af den nya strafflagen för krigsmakten samt hvad i afseende därå iakttagas skall, lag angående ändring i vissa delar af förordningen om krigsdomstolar och rättegången därstädes den 11 juni 1868, lag angående ändring af 1 och 4 §§ i förordningen angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag, den 30 maj 1873 samt lag angående ändring af 10 § i värnpliktslagen den 14 juni 1901;

första särskilda utskottets utlåtande, n:o 3, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ecklesiastik boställsordning, dels vissa inom Andra Kammaren i ämnet väckta motioner; samt

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 37, med anledning af Första Kammarens beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett under statens vård ställdt penninglotteri och om åtgärder till förhindrande af eller inskränkning i spel å utländska lotterier.

Kammarens ledamöter åtskildes häruppå kl. 2,53 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Stockholm, Nya Tryckeri-Aktiebolaget, 1908.